

ŠARĪḤ İSLAMŞKÉ PRÁVO

Spracovala

Daniela Demčišáková

na základe použitej literatúry.

Text slúži len na študijné účely poslucháčov odboru religionistika.

Len pre vnútornú potrebu.

Prešov 2014

Gloşár

' (hamza) - dôraz; odsadenie hlasu (ako napr. v detskom ne-e)

ṭ - ako anglické „ th “ (napr. think)

ğ – zhruba ako „ dž “ (podľa regiónu výslovnosť aj ako g, ž)

ḥ - neznělé hrdeľné „ h “ (podobné ako ch)

ḍ - ako anglické „ th “

ġ – ráčkované „ r “

ḥ - hrdeľnica pripomínajúca zosilnenú hamzu; približne hrdeľné „ a “

ahl ad-dimma – chránenci islamského štátu (Židia a kresťania)

ahl al-kitáb – ľud knihy (židia a kresťania)

ammí – laici

asl – originálny prípad

bajḥa – vzdanie holdu; prisaha vernosti pri voľbe imáma / kalifa

ḥ*adl* – česťnosť, česťný

ḥ*agīda* – monoteistická vierouka

ḥ*amal* – súdna prax

ḥ*ibādāt* – okruh práva, ktorý rieši vzťah Boha a človeka, resp.

povinnosti veriaceho k Stvoriteľovi

ḥ*idda* – čakacia lehota

ḥ*illa* – pojem označujúci konkrétny dôvod normy Koránu; pre porozumenie Koránu je potrebné poznať dôvod a účel príslušných ustanovení

ḥ*uqūbāt* – trestné právo ; zvláštny okruh práva, ktoré menuje zakázané či nehodné činy a za ich prekročenie stanovuje sankcie

ḥ*urf* – zvykové právo

dar al- harb – územie inovercov

dar al-islám – územie islamského štátu

dija – „ cena krvi “; odškodnenie v prípade zabitia

farḥ – nový prípad

fatwa – autoritatívny právny názor, ktorý vyhlasuje právny odborník –

muftí ako odpoveď na otázku jednotlivca alebo súdu; vzniká v prípadoch, o ktorých nie je zmienka v právnickej literatúre; nie je záväzná a nie je vymáhateľná a jej autorita závisí od autority *muftího*; nezávisí od právneho systému a právnych škôl

fiqh – vedný odbor, ktorý sa zaoberá *šari'ou*; ľudský pokus porozumieť a vykladať nemenný a neomylný Boží zákon

furu' – hmotné právo

ġizja – daň z hlavy

gusl – úplné očistenie celého tela, ktoré odstraňuje veľké znečistenie

hadd – hranica, zákaz; trest za zločiny ustanovené Koránom a tradíciami, ktoré sa považujú za zločiny proti Božiemu právu – krádež, cudzoložstvo, krivé obvinenie z cudzoložstva, pitie alkoholu, odpadnutie od viery, lúpežný prepád

hadít – tradovaná správa o skutkoch a výrokoch Proroka a jeho druhov; v náboženskom význame označuje jednotlivú správu alebo celý súbor týchto správ

hákimíja – Božia vláda na zemi

haram – činy zakázané, hriechy a trestané

harám – zakázané konanie

hijal – právne nástroje, ktoré sú rozpracované na to, ako obísť právo a formálne ho neporušiť

charáġ – daň z pôdy

chutba – kázanie piatkovej bohoslužby

iġma – konsenzus; súhlasný názor autorít;

iġtihád – úsilie; vlastné myšlienkové úsilie skúmajúceho subjektu, používa v prípade, keď sa o danom prípade nenachádza zmienka v Koráne ani sunne

ihrám – špeciálny odev, ktorý si oblieka muž počas púte do Mekky

ichtijár – presvedčenie

imán – obsah viery

isnád – reťazec tradentov hadítov

istihsán – voľba najvhodnejšej alternatívy; princíp, ktorý dovoľuje výnimky z prísnejšieho (doslovného) výkladu práva v záujme verejného blaha; charakteristický pre hanbalovskú školu

istisláh – princíp verejného záujmu; v súčasnosti sa využíva tam, kde nie je historický precedens napr. transfúzia krvi alebo transplantácia orgánov

kaffará – kajúcný skutok

káfir – neveriaci

kátib – asistent sudcu; obdoba pisára a súdneho úradníka v jednom

madhab (pl. madāhib) - právna škola / právne školy

madrasa – vyššia škola, kde sa vyučujú islamské vedy

mahr – obvenenie; cena za nevestu

maslaha – obecná prospešnosť / verejné blaho

mu'āmalāt – okruh práva, ktorý rieši vzťah človeka k človeku, človeka k spoločnosti

mufti – právnik, ktorý je oprávnený vydať na požiadanie *fatwu* v záležitostiach islamského práva

muġtahíd – atribút znalca, ktorý vychádza zo základných prameňov islamského práva a na základe svojho myšlienkového úsilia vie tieto pramene samostatne interpretovať

muhsan – kategória trestného práva; takáto osoba nikdy nespáchala trestný čin cudzoložstva a preto je chránená pred krivým obvinením z cudzoložstva

nasch – fenomén rušenia veršov, kedy neskorší verš ruší verš skôr zjavený

nazar fil-mazalim – inštitút vyšetrovania sťažností

níja – zbožné predsavzatie, ktoré predchádza očistu

nisáb – zákonom stanovené minimum almužny

qádí – sudca menovaný panovníkom alebo miestnou správou; riadi sa *šari'ou*, ktorú musí dokonale ovládať ; je ochrancom verejného záujmu a všetkých, čo nemajú ochranu

qibla – smer modlitby k Mekke

qijás – analógia

qisás – odveta

ra'j - vlastný názor

raċ'a – sled pohybov sprevádzajúcich modlitbu

ribā' – úžera

rida' – súkojenecký vzťah
sağğada – modlitebný koberček
šarī'a – islamské náboženské právo, ktoré stelesňuje Boží poriadok daný Mohamedovi; je vlastnou podstatou islamu a charakterizuje ho lepšie ako dogmatická teológia
šúrá – inštitút porady hlavy štátu
ta'zir – tresty určené sudcom
tahára – rituálna čistota
taláq – rozvod
taqlīd - nasledovanie ; nasledovanie islamských právnikov
tawhīd – jedinosť Boha (monoteizmus)
ulamá – u sunnitov sú to kvalifikovaní znalci náboženských náuk, učenci, teologicky a právnický vzdelaní muži, ktorí usmerňujú ľudí v duchovnej oblasti; u šíitov je to profesionálne, neoficiálne duchovenstvo
umma – obec veriacich
umra – malá púť; púť do Mekky mimo stanovenú dobu
wağib – povinné konanie
walí – zákonný zástupca
waqf – náboženská nadácia; určitý majetok, najčastejšie pozemky, ktorých výnos mal trvalo, neodvolateľne a nescudziteľne slúžiť na udržiavanie nejakého zbožného diela
záhir – doslovný, jasný a zjavný zmysel Koránu
zakát – náboženská daň

POUŽITÁ LITERATÚRA

POTMĚŠIL, J. : *Šarī'a. Úvod do islámského práva*. Praha : Grada, 2012, 219 s., ISBN 978-80-247-4379-0

DROZDÍKOVÁ, J. : *Lexikón islamu*. Bratislava : Kaligram , 2005, 270 s., ISBN 80-7149-764-9

KHIDAYER, E. : *Arabský svet, iná planéta?* Bratislava : Marenčin, 2009, 212 s., ISBN 978-80-8114-026-6

KROPÁČEK, L. : *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 1993, 272 s., ISBN 80-7021-125-3

CHARAKTERISTICKÉ RYSY ISLAMSKÉHO PRÁVA

O islamskom práve môžeme hovoriť ako o prirodzenom práve *sui generis*, zvlášť ak máme na mysli obecný pojem *šari'a* / *šar'* – cesta; používaná, bezpečná cesta zvlášť k vodnému zdroju. Tento význam nájdeme v Koráne v 45:18 „cesta zákona z rozkazu Našeho vychádzajúca“ a 5:48 „každému z vás sme určili pravidlá a dráhu vyšliapanú“.

Pojem *fiqh* znamená porozumenie. *Fiqh* predstavuje skôr detailné právnické rozpracovanie noriem potrebných k nasledovaniu cesty vytýčenej Bohom. Zaoberajú sa nimi právnici *fuqahá* (sg. *faqíh*).

V mnohých islamských štátoch je v ústave zmienená rola *šari'e* ako **zdroj práva, ktorému sú všetky normy podriadené**, hoci sa väčšinou jedná iba o formálnu proklamáciu.

1. PRÁVO ZJAVENÉ

- *šari'a* je súborom Bohom (Alláhom) zjavených pravidiel, ktoré musí zbožný moslim dodržiavať, ak chce náležite vykonávať svoje náboženské povinnosti
- svoju platnosť a legitimitu odvodzuje od svojho božského pôvodu – je manifestáciou vôle Všemohúceho a nezávisí od autority akéhokoľvek pozemského zákonodarcu či jednotlivca
- *šari'a*, rovnako ako Korán, je považovaná za večnú a nestvorenú

2. NEMENNOSŤ

- *šari'a* je nemenná a nezmeniteľná, pretože je právom zjavené Bohom a daná človeku raz a navždy
- spoločnosť sa musí sama prispôbiť právu, než by mala vytvárať vlastné zákony
- právna teória uznáva, že Božie zjavenie **nebolo** zoslané v úplne prístupnej, zrozumiteľnej a systematizovanej forme a preto bolo potrebné storočia práce a úsilie právnikov, aby bol získaný a formulovaný plný rozsah práva na základe jeho uznaných prameňov, aby mohlo byť toto právo v praxi použité, ale **toto úsilie ale nesmerovalo k vytvoreniu nových právnych noriem**
- po tom, čo bola väčšina právnych noriem a sporných bodov bolo vyriešených, vznikla snaha obmedziť rozvoj práva a to
 - 1) súhlasným potvrdením od autorít
 - 2) doktrína *taqlīd* (nasledovanie) – po spracovaní otázok predošlými generáciami učencov, zostáva len naplňať ich odkaz a nie spochybňovať ich autoritu
- *šari'a* sa stáva rigidnou a tradicionalistickou

3. UNIVERZÁLNOSŤ

- *šari'a* sa usiluje o reguláciu celého ľudského konania; jej nariadenia a predpisy sa dotýkajú všetkých stránok života veriaceho
- *šari'a* smeruje k normatívnej úprave všetkých mysliteľných oblastí ľudského chovania a to často až do najmenších detailov
- Cieľom je zosúladiť každého ľudského činu s Božou vôľou, či už je táto vôľa výslovne vyjadrená (Korán) alebo predpokladaná a odvodená (napr. na základe analógie)

4. CHARAKTER NORIEM PRÁVA

Právnym systémom sú hodnotené všetky ľudské činy a delia sa na päť tried:

- povinné podľa Koránu; individuálne (modlitba) alebo kolektívne (pohrebná modlitba)
- doporučené, na základe Prorokových výrokov a jeho praxe
- indiferentné – činy neprikázané ani nezakázané
- zavrhnuteľné – nie sú výslovne zakázané alebo trestné, ale človek sa im má vyhýbať
- zakázané; hriešne a trestné

Na rozdiel od sekulárneho práva existuje v *šari'í* prvok **odmeny**. Odmena je reakciou na žiaduce chovanie človeka a táto odmena má hlavne metafyzický zmysel.

5. PRINCÍP PERSONALITY A TERITORIALITY

Moslimovia sa usilujú o tom, aby *šari'a* upravovala vzťahy medzi všetkými, ktorí sa hlásia k islamu, bez ohľadu na to, na území ktorého štátu žijú. *Šari'a* je právom určitej náboženskej skupiny, teda vychádza z princípu **personality** – vzťahuje sa na všetkých moslimov sveta a iba na nich.

Teritorialita má v *šari'í* zvláštny význam – nie je možné trestne stíhať moslima za trestný čin spáchaný mimo územia islamského štátu. Pokiaľ moslim spácha trestný čin na území islamského štátu, na čas odíde a znova sa vráti, je možné ho za tento čin stíhať. Rovnako aj nemoslim, ktorý spácha trestný čin na území islamského štátu, je podriadený miestnej jurisdikcii, ale nie je možné ho stíhať v zahraničí. Teritorialita *šari'e* teda znamená, že sa **uplatňuje len na území islamského štátu**.

V súčasnosti sa objavujú snahy islamských radikálov plošne zavádzať *šari'u* v krajinách, ktoré nie sú islamské a to s platnosťou na všetkých obyvateľov, ktorí tam žijú. Toto úsilie je inováciou, paradoxne ovplyvnenou právnymi systémami moderného, územne vymedzeného štátu s jednotnou legislatívou pre všetkých občanov. To je ale v islamskej koncepcii jav nepôvodný, nehistorický a klasickému islamskému právu cudzí.

6. HETEROGÉNNOSŤ ISLAMSKÉHO PRÁVA

Pojem islamské právo je abstrakcia a neexistuje obecné islamské právo. Tento pojem sa vnútorne líši podľa toho, či ide o sunitský alebo šíitsky islam a ďalej sú rozdiely medzi jednotlivými právnymi školami. *Šari'a* je súhrnom mnohých pohľadov a riešení, ktoré ale vychádzajú zo spoločných koreňov : **sunna, š'ra, chāriġa**.

V raných dobách vývoja právnej vedy existovalo viac ako sto právnych škôl, ale postupom času strácali na význame a zanikali. Do súčasnosti sa zachovali štyri : hanafíjská, málikovská, šáfiovská, hanbalovská.

- navzájom sa líšia v podobách hmotného práva
- rozdiely medzi nimi majú pôvod v uplatňovaní slobodného úsudku a v miestnom zvykovom práve a lokálnych právnych tradíciách
- rozdielne metódy práce s prameňmi, resp. rozdielny názor na to, čo je a čo nie je prameňom *šari'e*

Hanafíjskú školu založil v 8.stor. *Abú Hanífa*. Je najrozšírenejšou právnou školou, využíva rozum, logiku, názor, analógiu a voľbu najvhodnejšej alternatívy (*istihsán*). Toleruje zvykové právo. Je pomerne liberálna zvlášť v otázkach osobnej slobody a práv žien. Typická je miernosť trestov a tolerancia k inovercom.

Dnes sa k nej hlásia sunnitskí moslimovia v Sýrii, Iraku, Turecku, na Balkáne, v Indii atď.

Málikovská škola venuje osobitú pozornosť názorom komunit (*istisláh*), v ktorých vládne. V 8.stor. ju založil *Málík ibn Anas* na Arabskom polostrove. Pôvodne bola známa ako Medínska. Kladie dôraz na *hadít* a na prax Mohamedových spoločníkov v Medíne ako pramene práva. Využívala sa v moslimskom Španielsku a v súčasnosti v Bahrajne a Saudskej Arábii.

Šáfiovská škola nedáva priestor autorite názoru a odvoláva sa na primárne autority *hadítu*. Vznikla v 8.stor. na základe doktríny *Muhamada aš-Šáfího*. Používa sa v Káhire, južnej Arábii, Indii a Indonézii.

Hanbalovská škola bola založená v Bagdade v 9.stor. *Ahmadom ibn Hanbalom*. Zdôrazňuje doslovný výklad Koránu a sunny, je veľmi konzervatívna, odmieta cudzie vplyvy (grécka logika), súfizmus a askézu. Zdôrazňuje pôvodnú čistotu islamu . Je úradnou právnou školou v Saudskej Arábii a Katare.

ĎALŠIE CHARAKTERISTICKÉ RYSY ISLAMSKÉHO PRÁVA

- nemá výslovne systematické členenie na jednotlivé oblasti, či kategórie práva (neexistuje delenie práva na súkromné a verejné, hmotné a procesné atď.)
- súkromnoprávne pojatie je typické pre trestné právo – iba porušenie práv „Božských“ (porušenie priamych zákazov Koránu, napr. krádež) je stíhané sankciami – ak sa daný trestný čin stane, sudca je povinný vinníka potrestať tak, ako stanovuje právo
- priestupok voči „ právam ľudu “ (napr. ublíženie na zdraví) nemá charakter trestného činu, ale civilného deliktu, teda poškodená strana má právo požadovať reparáciu , prípadne pomstiť sa alebo vinníkovi odpustiť – **výkon práva záleží na rozhodnutí poškodenej strany**
- prechodom medzi týmito typmi deliktov sú tzv. trestné činy *ta'zir*- sudca na základe vlastného uváženia trestá aj iné nežiaduce jednania, ktoré nie sú bezprostredne ani prehreškom voči Bohu, ani voči človeku (napr. úplatkárstvo)

HISTORICKÝ VÝVOJ ISLAMSKÉHO PRÁVA

PRÁVO V PREDISLAMSKOM OBDOBÍ

Dominantné postavenie má primitívne, nepísané zvykové právo, predávané z generácie na generáciu tradovaním a ustálenou praxou. Jeho platnosť sa opiera o autoritu otcov a praotcov, ktorí sa ním „od nepamäti“ riadili. Jedinec sa nezodpovedal Bohu, ale svojmu kmeňu a odkazu predkov. Neexistovala zákonodarná, súdna ani výkonná moc; právo vykonával ten, ktorý bol poškodený (alebo jeho rodina či kmeň).

- medzikmeňové spory sa riešili zbraňami alebo spojeneckými dohodami (útok na kmeň, s ktorým nebola uzavretá dohoda sa nepovažovalo za niečo nečestné)
- vnútrokmeňové spory sa riešili arbitrážou (rozhodovanie sporu treťou osobou / „rozhodcami “) a arbitrom bol väčšinou *kāhin* – veštec, resp. kňaz kultu, ktorý bol v styku s nadprirodzenými silami

V trestnom práve mala silnú pozíciu krvná pomsta, ktorá na jednej strane odrádzala od vraždy, na druhej strane sa pomsta ťahala skrz generácie. V oblasti rodinného práva (resp. spolužitia) existovala značná voľnosť :

- polygamia, spolužitie s konkubínami, polyandria v zmysle, že muži si mohli vymeniť manželky medzi sebou; rozvod bol pomerne jednoduchý pre mužov aj pre ženy.

Odkaz práva predislamského obdobia sa v *šari‘i* zachoval v podobe tradičných beduínskych cností – oddanosť rodu, statočnosť v boji, dôraz na česť, štedrosť k chudobným, ochrana host’a, vernosť prísaha.

MOHAMED A KORÁN

Cieľom Mohamedovho pôsobenia je bolo priviesť pohanských Arabov k monoteizmu a priniesť im knihu zjavenia tak, ako ju mali Židia a kresťania. Od r. 610 začína dostávať zjavenia, ktorých postupne pribúda. Po tom, čo sa okruh priaznivcov novej viery rozširuje, Mohamed sa stáva nebezpečným pre mekkánsku oligarchiu, pretože jeho etické výzvy útočia na ich nemorálny život. Jeho sociálne apely a odpor k polyteizmu boli vnímané ako hrozba poriadku. Obavy mekkánskych vodcov pramenili aj z 1) možnosti ohrozenia púťi do Ka‘aby, ktoré boli zdrojom príjmu, 2) Mohamedovo postavenie proroka implikovalo nové spoločenské postavenie, pretože logicky by to mal byť on, kto by mal stáť na čele Mekky. Po bojkotoch, obmedzeniach a nakoniec pokuse o vraždu Mohameda, prorokovi verní spolu s Mohamedom r. 622 odchádzajú do Jatribu (Medíny).¹ Jatribské kmene uzatvárajú s Mohamedom zmluvu, v ktorej sa zaväzujú k prijatiu islamu a rešpektovaniu Mohameda ako náboženského aj politického vodcu spoločnosti s mocou **zákonodarnou, výkonnou a súdnou**. Jatrib je premenovaný na „ mesto Prorokovo “ - *Madinat an-nabi*, skrátene Madina / Medína.

Mohamed nemal v úmysle vytvoriť nový právny poriadok (existuje len málo veršov Koránu, ktoré by priamo riešili právne otázky). Právne otázky sa riešili sporadicky vtedy, keď sa objavili konkrétne problémy. Mohamed v podstate rešpektuje zvykové právo a iba v niektorých prípadoch niektoré praktiky modifikuje alebo úplne zakazuje:

Rodinné právo (a spolunažívanie)

- zakotvuje model obmedzenej polygamie – muž môže mať len štyri manželky
- zakazuje sa adopcia
- vrátenie vena za nevestu sa nevypláca jej otcovi, ale priamo neveste

1 Zmluva sa nazýva medínska ústava – ustanovenie Mohameda za vodcu bez ohľadu na postavenie v kmeni, ale podľa postavenia v náboženskej spoločnosti je novátorské. Aj jeho nové právomoci presahujú právomoci kmeňových vodcov alebo rozhodcov. Myšlienka písaného dokumentu ako základu spolužitia v obci je v danej dobe ojedinelá.

- do rozvodu sa pridáva čakacia lehota, behom ktorej sa rozhodnutie o rozvode dá vziať späť
- v dedičskom práve je ženám priznaný podiel na dedičstve a celkovo sa zlepšuje ich postavenie

Vojenské právo

- primárne sa zaoberá proti komu treba bojovať, prípadne s akým obmedzením (nezabíjať ženy a deti) ale väčšina pravidiel pochádza zo zvykového práva

Trestné právo

- trestné činy väčšinou ostávajú súkromnoprávnymi deliktami, výnimku tvoria falošné obvinenie z cudzoložstva, smilstva, krádeže, lúpežného prepadnutia a opilstva, kde si potrestanie nárokuje Boh, tak sa dá hovoriť o trestnom čine v pravom slova zmysle
- krvná pomsta je zakázaná a je obmedzená na právo pozostalých zabiť vinníka alebo žiadať odškodné
- vražda ostáva civilným deliktom, rovnako ako prisvojenie si cudzej veci (inak ako krádežou) alebo práva alebo únos slobodnej osoby

Legislatíva Koránu je nesystematická a celým zameraním ide skôr o etické odporúčania a zásady, ktoré často nepopisujú, ako majú byť naplnené či aké sankcie majú byť udelené v prípade ich nedodržania. S výnimkou týchto úprav sa spoločnosť naďalej riadila zvykovým právom.

ŠTYRIA PRAVOVERNÍ KALIFOVIA

Po Abú Bakrovi sa kalifom stáva *Umar*, ktorému sú pripisované prvé administratívne opatrenia ohľadom správy rozsiahleho územia, ktoré bolo pod islamskou nadvládou:

- ustanovenie *dīvānu* – jednak zoznam všetkých bojovníkov a osôb, ktoré poberali rentu z príjmov z dobytých území a jednak pomenovanie štátnej pokladne
- zdrojom príjmu boli dane (z hlavy, z pôdy od inovercov, náboženská daň od moslimov)
- boli spresnené detaily trestného práva a položené základy jednania s inovercami

Umar je považovaný za skutočného zakladateľa islamského štátu, pretože musel riešiť zmenené podmienky v spoločnosti, ktorá už nebola homogénnou *ummou*, ako za Mohameda, kde k organizovaniu komunity stačilo Prorokovo vedenie, zvykové právo či vzájomná dohoda.

Tretím kalifom sa stáva *Utmán* :

- redakcia Koránu – je vytvorená jedna záväzná kanonická verzia, ktorá je rozposlaná do všetkých provincií, s príkazom zničiť ostatné varianty a mechanické zoradenie kapitol podľa dĺžky
- pomerne spoľahlivý záznam Prorokových zjavení, ktorý nikdy viac nebol upravovaný a platí dodnes

Po *Utmánovej* smrti je za kalifa zvolený *Alí*. Vyhrocujú sa spory ohľadne legitimacy nástupníctva. *Alího* hlavným protivníkom bol damašský miestodržiteľ *Mu'āwija*. *Alí* mu nedokáže efektívne čeliť a nakoniec je zavraždený. *Mu'āwija* prenáša kalifát do Damašku a zakladá dedičnú dynastiu.

UMAJJOVCI

- obdobie svetskej vlády charakteristické snahou o upevňovanie moci, rozšírenie ríše, kde náboženstvo a spoločná viera majú druhoradú úlohu
- sú rozvíjané normy týkajúce sa inovercov – Židia a kresťania majú status chránencov islamského štátu
- s výnimkou vlády *Umara II.* je bránené konvertovaniu, pretože právne postavenie moslima so sebou prináša nižšie dane
- inšpirácia Byzanciou v správnom aparáte a úradníctve; z Byzancie prevzatý úrad „

inšpektora trhu “ - dohliada na dodržiavanie mier a váh, na poriadok na trhovisku a rieši menšie priestupky

- vytvorenie inštitúcie *qāḍī* – sudcu; z počiatku je menovaný kalifom, neskôr miestodržiteľom; pri rozhodovaní je viazaný autoritou svojich „nadriadených“ a väčšinou súdi podľa zvykového práva, alebo vlastnej úvahy a riešenie otázky, ktorá norma či postup je v súlade s Koránom, je na jeho voľnom úsudku
- vytvorenie novej funkcie *kātib* – asistent sudcu – obdoba pisára a súdneho úradníka; funkcia prevzatá z perzského sasanovského práva
- vznik novej inštitúcie *waqf* (pl. *awqaf*) - obdoby zbožných nadácií v Byzancii; väčšinou ide o nehnuteľnosti, ktoré sami o sebe, alebo svojim výťažkom, majú slúžiť dobročinnému účelu

Postupom času sa sudcovia vymaňujú spod závislosti na vôli miestodržiteľov a stúpa ich prestíž. Za *qadiho* sú čoraz častejšie menovaní odborníci na náboženský pohľad na právo, čím sa začína jeho proces islamizácie. V Kúfe a Medíne sa objavujú prví *muftī* – znalci právnej vedy.

Proces modifikácie zvykového práva rozpracovaním koránskych nariadení bol **nesystematický a náhodný** – Umajjovcom nešlo o rozvoj právnej vedy, ale o zavedenie praktického administratívneho systému a funkčného právneho prostredia.

Umajjovské sudy boli obviňované, že nezavádzajú koránske normy, bolo kritizované privilegované postavenie Arabov, množili sa úvahy o poslaní a celi islamu, objavujú sa snahy o návrat k zidealizovanej Prorokovej *umme*. V tomto prostredí získavajú na význame nábožensky založení právnici a učenci. V Kúfe a Basre v Iraku, Medíne a Mekke v Hidžáze a v Sýrii sa formujú prvé právne školy. Nie sú inštitúciami, ale ide skôr o **neformálne zoskupenie odborníkov**, ktorí sa od ostatných odlišujú svojím záujmom o zosúladienie práva s princípmi a nariadeniami islamu.

Objavuje sa myšlienka *sunny* – zvyku, praxe, tradície, ktorá má byť popri Koráne ďalším záväzným prameňom pre výklad práva. Tzv. „strana tradicionalistov“ sa vyznačuje myšlienkou absolútneho primátu *sunny* nad ostatnými prameňmi. Stoja tak v opozícii voči umajjovskej praxi.

ABBÁSOVCI

K moci sa dostávajú r. 750.

- oportunisticke hlásia sa k islamským hodnotám, aby zakryli despotický charakter vlády
- zrovnoprávnili nearabských moslimov a neskorších konvertitov s arabskými moslimami
- vzniká úrad vezíra (*wazir*); kalif sa postupom doby stáva akousi bábkou v rukách vezírov a armády
- dochádza k ďalšiemu rozvoju právnej vedy – Abbásovcia v zhode so svojou ideológiou podporujú úsilie zbožných učencov, ktorí sú menovaní za sudcov a právnych poradcov
- ako predpoklad pre výkon funkcie sudcu je znalosť *šarīʿe*; sudca je po menovaní teoreticky nezávislý na vláde a je viazaný iba islamským právom
- v niektorých otázkach, zvlášť v trestnom práve, *šarīʿa* neumožňuje efektívne riešenie kriminálnych činov a dochádza k presunu právomocí na administratívny aparát (resp. „policajný“) čím sa tieto otázky dostávajú mimo dosah *šarīʿe*
- panovník teoreticky nemá žiadnu legislatívnu právomoc, ale môže vydávať opatrenia a regulácie v limitoch daných *šarīʿou* pre jej efektívnejšiu aplikáciu – táto v podstate zákonodarná moc je maskovaná ako „správa“, ktorá sa stáva významným zdrojom právnej regulácie
- súdna sústava je centralizovaná po vzore Perzie a je zavedená funkcia vrchného sudcu a neskôr sa stal najvyšším sudcom v zemi a poradcom kalifa v právnych otázkach
- z Perzie je prevzatý inštitút vyšetrovania sťažností, čím vzniká špeciálna jurisdikcia, v ktorej sú preskúmané sťažnosti na sudcov, úradníkov a vysoko postavených osôb; tieto sudy sa zaoberali aj otázkach pridelovania pôdy (lénnych)

- pretrváva funkcia inšpektora trhu, no v súlade s abbásovskou politikou je úrad islamizovaný a obnovený o výkon kolektívnej povinnosti „prikazovať vhodné a zakazovať zavrhnutia hodné“; funkcia sa teraz nazýva *hisba* a vykonávateľ je *muhtasib*²

Celkovo môžeme islamizáciu spoločnosti za abbásovcov považovať skôr za snahu o legitimizáciu absolutistického režimu. Napriek veľkému rozvoju právneho myslenia a definitívne sformovanie ortodoxných právnych škôl, aktivity Abbásovcov smerovali hlavne k uchopeniu, udržaniu a centralizácii moci.

PRÁVNE ŠKOLY

Spočiatku sa vymedzovali na geografickom základe – Medína a Kúfa a postupne sa vymedzujú na základe príslušnosti k uznávaným právnym autoritám. V počiatočných obdobiach nenachádzame nejaké spoločné východiská ani metodológiu – právnici sú ovplyvnení lokálnou praxou a slobodne používajú vlastný úsudok. Pri definovaní noriem sa berú do úvahy verejný záujem, zvykové právo (ak neodporuje Koránu)

- slobodný názor (*raʿj*) je synonymický s pojmom *iğtiḥad* – metóda formulácie oriem za pomoci maximálneho možného myšlienkového úsilia tam, kde Korán a sunna (prípadne konsenzus učencov) nedávajú jasnú odpoveď
- jednotlivé školy buď *hadīti* prijímajú alebo odmietajú a ich záväznosť nie je definovaná a vierohodnosť preskúmaná

V tejto situácii sa snaží o systematizáciu práva **Aš-Šāfiʿī** (767 – 820). Preštudoval všetky právne školy, ale k žiadnej sa nepriklonil. Jeho najväčší prínos je vo vytvorení teórie prameňov práva, z ktorých musí byť právo pomocou štandardných metód odvodzované; uznáva štyri základné pramene práva:

- 1. Korán** – zdôrazňuje nutnosť riadiť sa nielen normami priamo zjavenými v Koráne, ale aj jeho duchom a princípmi v ňom obsiahnutými
- 2. Sunna** – jej prijatím za prameň práva rieši dlhoročný spor; zdôrazňuje presvedčenie, že Mohamed je Bohom inšpirovaný a sunnu považuje za komentár ku Koránu; Aš-Šāfiʿī rieši aj hodnovernosť *hadītov*
- 3. Konsenzus islamskej obce** - Aš-Šāfiʿī prijíma len konsenzus celej ummy, čím konsenzus v podstate odsúva na vedľajšiu koľaj, pretože tak širokej zhody je možné dosiahnuť len v otázkach rituálnych
- 4. Analógia** - *Qijas* – nie je ani tak prameňom, ako skôr metódou práva; ide o využitie analógie, kedy na základe normy obsiahnutej v Koráne alebo v sunne je odvodzovaná norma v novom, ale v podobnom prípade

Aš-Šāfiʿī je považovaný za zakladateľa vedy o prameňoch práva. Po jeho pôsobení už nie je možné spochybňovať význam *sunny*, je možné len skúmať spoločlivosť reťazca tradícií – vzniká nová vedná disciplína, zaoberajúca sa zhromažďovaním tradícií a ich delením podľa spoločlivosti reťazce tradícií – *isnad*.

Na základe špecifického prístupu k tradíciám vznikajú ďalšie právne školy: stredný prúd predstavuje *šāfiʿīja*; *hanbalīja* sa vyznačuje odmietaním rozumu a dôrazom na Korán; *malikīja* v Medíne a *hanafīja* v Kúfe nemohli prevziať všetko z Aš-Šāfiʿiho téz, ale nemohli ich ani ignorovať. Uznávajú význam tradícií, *hanafīja* si ponecháva metódu slobodného rozumu a *malikīja* sa drží konsenzu medínskej obce, ako pokračovateľky Prorokovej pôvodnej ummy.

² Muhtasib zodpovedá za dodržiavanie stavebných, sanitárnych, obchodných a ďalších pravidiel a predpisov a za riešenie sporov vzniknutých v súvislosti s nimi a tiež je povinný vynucovať a presadzovať v spoločnosti islamskú morálku a chovanie

UZATVORENIE BRÁN IĠTIHADU, ĎALŠÍ VÝVOJ DOKTRÍNY

Po sformovaní právnych škôl je bránené užívaniu nezávislého názoru pri hľadaní nových právnych noriem – *iġtiħad* už nie je synonymom pre *ra'j* ale označuje sa ním kvalifikované využitie vlastného úsudku k odvodzovaniu noriem z uznaných prameňov práva. Aktivita právnikov by mala byť obmedzená na výklad, aplikáciu a interpretáciu ustanovenej doktríny. Tento proces, resp. zmena sa technickým pomenovaním nazýva „**uzatvorenie brán iġtiħadu**“. Označuje stav trvajúci až od dnešnej doby.

- právo sa vzdďaľuje od praxe, vznikajú nespočetné komentáre ku komentárom a až nezmyselné kazuistiky, nemajúce oporu v realite
- radcom a odborníkom sa stáva *mufti*, ktorý predkladá autoritatívne názory v podobe *fatiew* (*sg. fatwa, pl. fatawa*)³
- na doktrinálny vývoj práva majú vplyv aktivity *muftí*, ktorých *fatwy* sú zbierané do kompendií a tie, ktoré sú uznané za správne, sú včlenené do učenia príslušného *madhabu*
- právo nachádza voju vrcholnú formu v podobe autoritatívnych kompendií štyroch právnych škôl – prekonáva rozklad impéria
- silný vplyv *šari'ie* pretrváva v práve rodinnom, osobného statusu, dedičskom a v úprave *waqfov*; najslabší až žiadny vplyv sa prejavuje v trestnom (riadi sa skôr zvykovým právom), daňovom, ústavnom a vojenskom

OSMANSKÁ RÍŠA

Osmanskí Turci, nezaťažení históriou, brali islam často vážnejšie, ako usadlí moslimovia, preto za ich vlády dochádza k veľkému presadeniu islamského práva podľa hanafíjskej právnej školy.

- celá súdna sústava sa riadi *šari'ou*; sudcovia sú odborne školení, je stanovená hierarchia a najvyšší sudca sídli v Istanbule
- je vydané nariadenie, že sudcovia nemajú riešiť spory, ktoré bez platného dôvodu neboli prednesené súdu po dobu viac ako 15 rokov
- typická horlivosť presadzovania *šari'ie*, aj vlastná tvorivá aktivita a *šari'a* sa z právnych kníh dostáva do písanej legislatívy
- v 16.stor. je právo v Osmanskej ríši na vyššej úrovni ako v kresťanskej Európe
- 19.stor. – prijímanie reforiem, ktoré v mnohých otázkach priamo odporujú *šari'i*; právo je inšpirované francúzskym právom
- náboženské právo je kodifikované v zákonníku *maġalla* – inšpirácia v európskej legislatíve typu Code civil a je skôr sekulárnym ako náboženským zákonníkom

ISLAMSKÉ KOLONIÁLNE PRÁVO

K prelínaniu európskych vplyvov do islamského práva dochádza na území britských a francúzskych kolónií.

Britská India

- *šari'a* je zachovávaná v rodinnom práve
- sudcovia boli vyberaní z domáceho moslimského obyvateľstva, ale celá súdna sústava bola školená v britskom práve
- hlavná zmena spočívala v infiltrácii britského právneho myslenia do *šari'ie*, čím vzniká nový právny systém – *Anglo-muhammadan law* - charakteristickým rysom je uplatňovanie autonómnych právnych princípov pri práci s existujúcou masou práva

3 Pre bežných moslimov majú mufti nezastupiteľný význam, pretože im dáva právne porozumenie pri otázkach, týkajúcich sa všetkých oblastí života, hlavne tých najpraktickejších – stravovanie, čistota, práca, rodina, atď.

- výsledok symbiôzy pretrval aj po odchode Britov a používal sa aj v pokoloniálnej Indii a Pakistane

Alžírsko

- na väčšine územia sudcovia uplatňovali *šari'u* podľa málikovskej školy
- legislatívne zmeny sa týkali postavenia maloletých, svadby a rozvodu
- súd niekedy považuje za svoju povinnosť odchyliť sa od striktnej *šari'e*, pokiaľ boli jej normy v rozpore so západnými predstavami o primeranosti, spravodlivosti a ľudskosti

19. STOROČIE, MODERNIZÁCIA PRÁVA

- snaha o zachovanie náboženského charakteru práva, na druhej strane na novo interpretuje stredoveké právne doktríny a dogmy
- právo sa dostáva do písaných zákonníkov; cieľom je poskytnutie sekulárnym a *šari'iským* súdom aplikovaný súbor noriem a istotu, aké normy používať
- reorganizácia jurisdikcie – vyššie súdy rozhodujú v senátoch
- sekulárne právo začína mať prevahu, štát určuje rozsah pôsobnosti *šari'e*, ktorá sa v plnej šírke uplatňuje len v náboženských otázkach ⁴
- právny eklekticismus – sú vyberané vhodné normy naprieč právnymi školami a históriou

Po modernizačnom vzostupe prichádza v 50. a 60. rokoch v moslimských štátoch vlna sklamaní zo sekulárnych západných ideológií. Neformálnou opozíciou sa stávajú moslimské hnutia, ktoré ako riešenie všetkých problémov ponúkajú návrat k islamu, čo sa prejavuje aj na poli práva. Od 70.-80. rokov dochádza k rehabilitácii *šari'e*. Na druhej strane sa uplatňujú aj ideí pôvodne neislamské, ako teritoriálne, nie personálne pôsobenie *šari'e*.

⁴ Egypt 1955 – rusí *šari'iské* súdy a nahrádza ich sekulárnymi súdmi; obmedzuje sa právo na rozvod, polygamia

PRAMENE IŠLAMSKÉHO PRÁVA A PRÁVNÁ METODOLÓGIA (UṢŪL AL-FIQH)

Pojmom *uṣūl al-fiqh* rozumieme **vedný odbor islamského práva**, ktorý sa zaoberá prameňmi práva a metódami, ktorými sa odvodzujú právne normy. Pojem *fiqh* označuje znalosť konkrétnych noriem *šariʿe*. *Fiqh* je produktom *uṣūl* (ak je *fiqh* jazyk, *uṣūl* je gramatika). Pramene sú : Korán, sunna, konsenzus, analógia

Korán

Vzhľadom k postupnému zosielaniu jednotlivých zjavení môžeme v obsahu jednotlivých príkazov a zákazov sledovať istý vývoj – fenomén rušenia veršov, kedy neskoršie verše rušia predchádzajúce verše.⁵ Súvisí s tým spoločenský a vieroučný vývoj a reálne možnosti Mohameda v Mekke a neskôr v Medíne, čo má prirodzený odraz aj v texte Koránu. Je to vysvetlené Božou prozreteľnosťou a jeho uvážlivým vedením *ummy*.

Ako celok ho nemôžeme považovať za právny alebo ústavný dokument a ide skôr ako návod na život ako zákonník. Právne ustanovenia sú obsiahnuté zhruba v 350 veršoch, pričom ich rieši viac menej náhodne. Sú to nesystematické otázky, ktoré sa objavili v priebehu Mohamedovho prorockého pôsobenia a bolo nutné ich riešiť.

- zakázal niektoré predislamské zvyky (zabíjanie ženských novorodeniatok, úrok, hazard, neobmedzená polygamia)
- upravuje právne vzťahy , napr. v oblasti rodinného a dedičského práva, resp. novelizuje zvykové právo
- ustanovenia možno deliť na **obecné** („Boh však povolil predávanie a zakázal úžeru“ 2:275) a **špecifické** („ Cudzoložnicu a cudzoložníka zbičujte, každého z nich sto ranami!“ 24:2)
- jednotlivé slová možno vnímať doslovne alebo metaforicky

Právny význam jednotlivých *ájí*, s ohľadom na stupnicu povinný- odporúčaný- neutrálny- zavrhnutiahodný- zakázaný je potrebné odvodzovať na základe okolností, formulácie textu, jeho zaradenia atď. Právne relevantné sú väčšinou „ extrémny “ - explicitné príkazy alebo zákazy. Väčšina legislatívy má charakter obecného vodítka a tieto obecné zásady sú konkretizované v *sunne*, prípadne v ďalších koreňoch práva. V trestnom práve sa zaoberá činmi ako vražda, krádež, lúpežné prepadnutie na cestách, cudzoložstvo, krivé obvinenie z cudzoložstva, opilstvo. V ostatných prečinoch rozhoduje o sankcii komunita a Korán určuje len obecné princípy, ako sa riadiť

- otázky kultu sú rozpracované predovšetkým v *sunne* – Korán hovorí ČO robiť a *sunna* AKO to robiť

Pre porozumenie koránskych noriem je dôležité poznať dôvod, účel príslušných ustanovení. Hľadanie týchto dôvodov sa nazýva *taʿlil*, pričom pojem *ʿilla* označuje konkrétny dôvod normy. Pre správny výklad Koránu je dôležité orientovať sa v kontexte (okolnosť a dôvod zjavenia).

Sunna

Spolu s Koránom tvoria najdôležitejšie pramene práva, ale Korán je primárnym zdrojom *šariʿe* a pri hľadaní právnej normy je potrebné sa obracať najprv k nemu a až potom k *sunne*. *Sunna* je odrazom vieroučného, právneho a spoločenského vývoja. Autorita *sunny* je opretá o Korán, kde sa hovorí o Prorokovej úlohe učiť Písmu a múdrosti, pričom múdrosť je stotožňovaná so *sunnou*

- Nositeľom a zdrojom *sunny* je *hadīth*
- Šíiti uznávajú iba tie, ktoré sa opierajú o autoritu Alího a jeho potomkov a stúpcov
- *hadīthi* sú rozdeľované do mnohých kategórií, podľa spoľahlivosti, obsahu, spôsobu predania,

5 Napr. konzumácia alkoholu je najprv tolerovaná, potom odsudzovaná a nakoniec definitívne zakázaná

- osôb, ktoré ho predali atď.
- každý *hadīṭ* sa skladá z dvoch častí – reťazec tradentov a samotnú správu

DELENIE SUNNY

Ne-právna sunna – týka sa bežného života Mohameda (ako jedol, spal, obliekal sa, atď.), nie je prameňom *šariʿe*; konať podľa jeho jednaní je prípustné

- zahŕňa otázky, ktoré sa netýkajú Mohamedovej prorockej činnosti a nemôžu tvoriť podklad *šariʿe* (lekárstvo, poľnohospodárstvo atď.)

Právna sunna – typické, vzorové a príkladné jednanie Proroka, prejavované slovami, skutkami či mlčky⁶

1. Vzhľadom na *matn* – vlastnú správu
 - **Verbálna** – výroky Proroka o konkrétnych veciach, skutkoch, záležitostiach
 - **Skutková** – zahŕňa činy Proroka a spôsob, akým riešil problémové otázky (uzatvorenie zmluvy, jednanie s nepriateľom) alebo robil určité povinnosti (pôst)
 - **Konkludentná** – zahŕňa skutky, výroky a prax iných osôb, o ktorých sa Prorok dozvedel a schválil ich
2. Vzhľadom na jednanie Proroka
 - Konanie z titulu **Posla Božieho** – *sunna* tvorí doplnok ku Koránu a to aj v prípade, že Korán sa k danej situácii nevyjadruje; väčšinou sa jedná o spresnenie dvojzmyselných pasáží; tvoria obecnú legislatívu záväznú pre všetkých
 - Konanie z titulu **hlavy štátu** – v obdobnom prípade človek nemôže konať samostatne, ale je potrebné schválenie vládnucej autority (napr. privlastnenie si dobytého územia)
 - Konanie z titulu **sudcu** – taká *sunna* je normou, ktorou je jedinec viazaný až po rozhodnutí sudcu
3. Vzhľadom na *isnad* – reťazec tradentov
 - Plynulé *hadīṭi* – reťazec tradentov je neprerušovaný a vedie až k Mohamedovi
 - Prerušené *hadīṭi* – *isnad* je prerušovaný, či neúplný
4. Delenie plynulých *hadīṭov*
 - **Plynule sa opakujúce** – *hadīṭ* je predaný veľkým množstvom rôznych osôb, ktoré sa nemohli stretnúť a vzájomne sa dohodoriť na lži; správa musí byť založená na zmyslovom vnímaní a nesmie byť špekulatívna
 - tradenti musia byť dôveryhodní, nestranní a tieto podmienky musia byť splnené u všetkých tradentov od začiatku do konca, potom je *hadīṭ* je svojou hodnotou ekvivalentný Koránu
 - **Dobre známe hadīṭi** – *hadīṭ* je na počiatku doložený len jedným alebo dvoma Druhmi Prorokovými a stal sa tak známym, že bol ďalej predávaný už nezistiteľným počtom ľudí
 - Podľa možnosti stretnutia sa s Prorokom boli tradenti rozdelení do skupín :
 1. *Druhovia Prorokovi* – Mohamedovi súčasníci; končí sa r. 100 A.H.⁷
 2. *Nasledovníci* – s Prorokom sa nemohli stretnúť; končí sa r. 181 A.H.
 3. *Nasledovníci Nasledovníkov* – do r. 220 A.H.
 4. *Nasledovníci Nasledovníkov Nasledovníkov* – v ich generáciách dochádza ku konečnému, kritickému zhodnoteniu tradícií a vznikajú kanonické zbierky *hadīṭov*
 - **Osamotený hadīṭ** – správa predaná jedným alebo viacerými tradentmi, ak nespĺňa nároky

⁶ Napr. pokiaľ bola určitá povinnosť splnená spôsobom, o ktorom Mohamed vedel, alebo bolo zrejmé, že za jeho života bola rozšírená určitá prax a Mohamed sa proti tomu nejak nevyjadril, je takéto jednanie považované za schválené a tvorí súčasť sunny

⁷ A.H. = After Hiġra; 622 po Kr.

predchádzajúcich dvoch skupín ; nad jeho záväznosťou sa vedú polemiky

5. Delenie prerušených *hadītov*

- **Mursal** – je pripisovaný priamo Prorokovi, bez uvedenia tradenta osobou, ktorá sa s Prorokom nestretla; v zásade je taký *hadīt* odmietaný, ale ak ide o prominentnú osobu, alebo je podložený iným, spoľahlivejším *hadītom*, je väčšinou uznávaný; jednanie podľa mursal nie je povinné
- **Munqatiʿ**- článok reťazca tradentov chýba uprostred
- **Muʿdal** – chýbajú dva po sebe nasledujúce články tradentov ⁸

6. Delenie tradentov

1. Druhovia Proroka – spoľahliví
2. tí, ktorí majú po Druhoch Proroka najväčší rešpekt
3. vierohodní, ale nedosahujú kvality prvých dvoch
4. pravdovravní, o ktorých sa nevie, že by falšovali tradície alebo pochybili pri ich predávaní
5. pravdovravní, ale občas chybní
6. akceptovaní – nie je dôkaz o tom, že by správa nimi predaná bola klamlivá
7. osoba, ktorej identita nie je známa
8. hriešnici – osoby podozrivé z klamaní alebo známí klamári

7. Delenie vzhľadom na spoľahlivosť tradentov

- **Sahih** – tradícia predaná tradentmi, ktorí spadajú do 1. - 3. Kategórie; *hadīt* s neprerušným reťazcom tradentov, siahajúci až k Prorokovi
- **Hasan** - tradícia predaná tradentmi, ktorí spadajú do 4. - 6. kategórie
- **Daʿif** – tradenti nedosahujú spoľahlivosť predchádzajúcich skupín, *hadīt* je slabý kvôli nedostatku v reťazci tradentov, alebo tradent je pochybného charakteru

8. **Hadīt qudsi** – *hadīt* pochádzajúci priamo od Boha

- jeho obsahom je Božím vnuknutím Prorokovi, ale nepatrí do Koránu; od ostatných *hadītov* sa odlišuje tým, že Mohamed už nie je objektom, o ktorom je vydávané svedectvo, ale on sám je posledným článkom reťazca
- tieto tradície majú zvláštne postavenie medzi Koránom a sunnou

Príčinami vzniku falošných *hadītov* mohli byť dôvody politické (snaha o podporu mocenských či národných záujmov), ale tiež filozofické či teologické a niekedy aj dobré zámery o pozdvihnutie upadajúcej morálky ale aj čisto zištné dôvody (profesionálny rozprávači sunny boli platení).

Iğmāʿ (konsenzus)

Je tretím hlavným prameňom *šariʿe*. Je definovaný ako právna zhoda *muğtahídov* moslimskej komunity v akejkoľvek otázke, a pri jeho riešení bolo dosiahnuté konsenzom v dobre po smrti Proroka Mohameda. Jeho autorita sa opiera o verš 4:59.

Väčšina *ulamá* zastáva názor, že konsenzus v konkrétnej otázke značí prevládanie pravdy nad rozdielmi a mylnými názormi a stáva sa záväzným, platným a neomylným prameňom práva.

Koncepcia *iğmāʿ* nebola prijatá šiitmi, ktorí prijímajú legitimitu len takého konsenzu, ktorý vychádza z názoru Bohom vedeného *imáma*.

Teoreticky začína individuálnym *iğtihádom* (slobodným myslením) kvalifikovaného právnika a potom je jeho výsledok postupne prijatý ďalšími učencami a rozdielne názory sú tolerované dovtedy, pokiaľ nie je dosiahnutý konsenzus. *Iğmāʿ* zaisťuje správny výklad Koránu,

⁸ Posledné dve skupiny sú neprípustné .

správne porozumenie a predávanie *sunny* a správne používanie *iğtiḥadu*

Aby bol dosiahnutý právne záväzný konsenzus, musia byť splnené podmienky:

- v dobe, keď sa objaví otázka, musí existovať viacero *muğtahídov*, ktorí sa problémom zaoberajú a ich názory sú na začiatku odlišné
- je nutné, aby nakoniec dospeli k jednomyselnej zhode – existencia minoritného názoru sa vylučuje, pretože by to znamenalo, že sa niekto z jednej alebo druhej strany mylí
- konečná zhoda musí byť vyjadrená slovom, písmom (*fatwou*) alebo činom
- takýto explicitný konsenzus sa považuje vždy za záväzný, norma sa stáva nezmeniteľnou, nemožno ju dopĺňať ani rušiť

V súčasnosti je koncepcia *iğmāʿ* kritizovaná a objavujú sa názory žiadajúce revíziu klasického pojatia konsenzu. V ostávajúcej podobe je totiž retrospektívna a neumožňuje reagovať na súčasné problémy.

Qijās (analógia)

Je štvrtým najdôležitejším prameňom *šariʿe*. Slovo prekladáme ako „merítka“, „vzor“ a obecné ako porovnávanie vo význame naznačenia rovnosti či podobnosti medzi dvoma vecami, kedy je jedna braná ako kritérium pri hodnotení tej druhej. Technicky *qijās* predstavuje rozšírenie významu normy *šariʿe* na nový prípad, ktorý má s prvotnou normou rovnakú podstatu.

Uchýlenie sa k analógii je prípustné len vtedy, ak nemôžeme nájsť riešenie v Koráne, *sunne* ani v *iğmāʿ*. Väčšina *ulama* ho definuje ako aplikáciu pravidla, vzťahujúceho sa k pôvodnému prípadu na nový prípad :

- najprv musí existovať originálny prípad (*asl*)
- ďalej existuje nový prípad (*farʿ*), ktorý potrebujeme normatívne upraviť
- musí existovať dôvod normy (*ratio legis* / *ʿilla*), vlastný pôvodnej norme a je zhodný, spoločný aj novému prípadu
- potom je prítomné pravidlo (*hukm*) upravujúce pôvodný prípad, ktorý má byť rozšírený o novú otázku

Príklad: zákaz pitia alkoholu chceme rozšíriť o zákaz užívania drog : *asl* – pitie vína → *farʿ* – užívanie drog → *ʿilla* - intoxikácia → *hukm* - zákaz

Každý z týchto pilierov *qijāsu* musí spĺňať požiadavky:

- *asl* – za prvé je označenie prameňa (Korán, sunna⁹), ktoré obsahuje pravidlo v užšom zmysle; za druhé označuje obsah normy, podstatu prípadu
- *hukm* – pravidlo, resp. príkaz/ zákaz stanovený Koránom, *sunnou* alebo *iğmāʿ*
- aby norma mohla byť platným základom pre analógiu, musí sa jednať o praktické normy *šariʿe* (nemôže sa opierať o obecné zásady), norma musí byť racionálna a zmysel jasný a nesmie sa vzťahovať na výnimočné, ojedinelé otázky
- *farʿ* - nový prípad; situácia, prípad alebo otázka, pre ktorú sa hľadá norma prostredníctvom analógie a daná situácia nesmie byť pokrytá Koránom, *sunnou* ani *iğmāʿ*
- *ʿilla* – najdôležitejší pilier *qijasu*; je atribútom *asl* , ktorý je konštantný a zrejmý a má stály, úzky vzťah k norme obsiahnutej v texte; je príčinou normy; má mať priamy rozumný vzťah k norme textu = víno je nie je zakázané pre to, že je červené, ale pre to, že intoxikuje

9 Panuje zhoda v tom, že Korán a sunna je *asl* pre *qijās*; iba odtiaľ môžu pochádzať originálne prípady ; niektorí právnici uznávajú ako *als* pre *qijās* aj *iğmāʿ*

METODOLÓGIA PRÁVNEJ VEDY

Istihšan - odklon od ustáleného, resp. od striktnej analógie v prospech alternatívneho pravidla, ktorý lepšie slúži ideálu spravodlivosti a primeranosti. Právnik sa k nemu uchýľuje ak norma, ku ktorej dospel na základe analógie je príliš tvrdá, nevhodná vzhľadom k špecifickým okolnostiam alebo zmeneným spoločenským podmienkam. Dôvod musí byť dostatočne závažný, teda presvedčivejší než ten, ktorý bol dôvodom k formulácii primárnej normy, musí mať opodstatnenie v *šari'ci* a musí slúžiť vyššiemu cieľu.

Druhý variant *istihšānu* spočíva v učení výnimky proti obecnému pravidlu, pokiaľ právnik usúdi, že tým bude viac poslužená spravodlivosti.

Mašlahā - verejný záujem alebo obecné blaho, prípadne hodnoty, na ktorých ochrane je komunita zainteresovaná. Hodnotami, ktoré zahŕňa sú predovšetkým náboženstvo, život, rozum, rodina / rod, majetok

Istishāb - pomocná metóda právnickej dedukcie, ktorá sa využíva tam, kde chýbajú presvedčivejšie dôkazné prostriedky *šari'ci*. Svojho druhu ide o právnu domnienku, ktorá predpokladá prirodzený stav vecí, ako obvykle alebo pravdepodobne sú.

Napr. : Ak spolu muž a žena žijú, je ich manželstvo považované za platné pokiaľ nie je prinesený dôkaz, ktorý tento predpoklad vyvracia.

Je len doplnkovou metódou právnej argumentácie, jej význam sa prejavuje najmä v oblasti dokazovania, kedy niektoré skutočnosti nie je možné objektívne zistiť a napriek tomu, je potrebné rozhodnúť. Táto metóda sa používa až vtedy, čo ostatné dôkazné prostriedky zlyhajú.

Urf – zvykové právo - resp. opakujúci sa zvyk stárou kolektívnou praxou, prijateľnou ľudmi dobrého charakteru. Platným prameňom práva sa stáva ak :

- je racionálny, prináša prospech
- nie je založený na predsudkoch a nepravostiach, neodporuje *šari'ci*
- predstavuje obecný, rozšírený fenomén (nestačí prax obmedzenej skupiny ľudí), musí byť konzistentný, čo sa týka dodržiavania (pokiaľ existujú dve praktiky vykonávania tej istej činnosti, rozhodne tá prevládajúca)
- zvyk musí byť platný v dobe transakcie alebo právneho úkonu
- závisí na súhlase väčšiny, nie všetkých a je nezávislý na názore právnikov a vzniká väčšinou medzi laikmi
- jeho normy sú zmeniteľné a vyžaduje určitú dobu a kontinuitu o svojej existencii, aby sa stal smerodajným

Môže byť :

1. verbálny – zahŕňa všeobecnú zhodu na významoch a spôsobe použitia slov
2. skutkový (resp. faktický) - kontinuálne sa opakujúci zvyk a je akceptovanou praxou
3. obecný – je presadzovaný všade bez ohľadu na miesto a čas
4. špeciálny – rozšírený len v určitej lokalite či profesii

Zahrnutie zvyku do prameňov práva je ústupkom voči praxi a realite života. Napriek jeho nestabilite a neistoty je zvykové právo aj dnes významným prameňom práva a v niektorých krajinách sa spolu so *šari'cou* vyskytuje v ústavných dokumentoch

Predchádzajúce Zjavenia - vzhľadom k svojmu Božskému pôvodu musia byť platné aj práva ostatných „ národov Knihy “. Podľa vierouky Korán potvrdzuje Tóru aj Evanjelium a *šari'ca* ruší len tie normy, ktoré sú s ňou v rozpore a ostatné ponecháva v platnosti

Iğtihād - osobný názor, resp. kvalifikované použitie vlastného úsudku. Na jeho zapojení závisí výklad primárnych prameňov práva a sú s ním späté aj metódy nachádzania právnych noriem. Prostredníctvom *iğtihādu* sú primárne a sekundárne pramene *šariʿe* navzájom prepojené v jeden celok a pôsobí ako prostriedok dosiahnutia harmónie medzi Zjavením a rozumom.

- pojem zahrňujúci kvalifikované užitie vlastného úsudku a to v daných limitoch stanovených teórií
- maximálne možné intelektuálne úsilie, patrične vzdelaného jedinca, o odvodenie noriem *šariʿe* na základe jej zdrojov, za použitia všetkých možných metód argumentácie
- vzťahuje sa iba k praktickým norám *šariʿe* a je vylúčený v otázkach čisto intelektuálnych, zvykových, v otázkach, ktoré sú dostupné zmyslom, v tých, ktoré sú nepokryté normou *šariʿe*; vo vierouke a v otázke pilierov islamu, otázke zákazu krádeže a cudzoložstva a pod.
- je považovaný za kolektívnu povinnosť *ummy*, resp. právnikov
- laici sú povinný nasledovať pohľad kvalifikovaných učencov a nie je prípustné aby sami interpretovali právo
- nie je možné rušiť jedno rozhodnutie druhým iba z dôvodu odlišnej interpretácie práva (odlišného výsledku iného sudcu)

Aby bol *iğtihād* platný a legitímny, musia byť splnené podmienky:

- *muğtahid* musí byť moslim, zdravého rozumu, čestný a dôveryhodný, musí poznať Korán a sunnu, orientovať sa v rozdelení súr, poznať okolnosti zjavenia, mať prehľad o zrušených veršoch
- musí perfektne poznať cca 500 ustanovení Koránu, ktoré majú právny charakter a *hadíti* sunny, ktoré majú právne relevantný obsah a musí poznať pravidlá tvorby analógie, uvedomovať si a rozlišovať hodnoty a ciele *šariʿe*

POVINNOSTI ČLOVEKA VOČI BOHU – ʿIBADAT

Vzhľadom na úlohu práva upravujúceho náboženské povinnosti v živote moslimov, je relevantné sa ním zaoberať. Normy okruhu práva ʿibadat (z neislamského pohľadu čisto náboženské) zasahujú do života praktikujúcich moslimov v neporovnateľne väčšej miere ako mnohé normy pozitívneho práva do života slovenského občana (napr. neregistrujeme okolo seba fungujúce rodinné, občianske právo). **Normy upravujúce náboženské povinnosti sú legitímnu súčasťou práva v rovnakej sile ako napr. koncepcia ľudských práv.** Medzi povinnosti človeka voči Bohu radíme predovšetkým **piliere náboženstva**.

Čistota – ṭahāra síce nie je pilierom islamu, ale je dôležitým predpokladom na vykonávanie a platnosť náboženského úkonu. Význam čistoty pramení zo skutočnosti, že povinnosť čistoty a návod na jej vykonanie sa opiera priamo o Korán (5:6). Islam jej prikladá veľký význam a právnici ju rozoberajú do najmenších detailov. Ide o čistotu telesnú, morálnu a rituálnu v jednom celku.

Opakom čistoty je poškvrnenie a z teologického hľadiska sa delí na **hmotné** a **mentálne** a z pohľadu práva, prakticky závažnejšieho na :

- **ṭaẓkē** – dochádza k nemu pohlavným stykom, masturbáciou, počas menštruácie, v šestonedelí¹⁰
- **ṭahkē** – dochádza k nemu pri dotyku nečistej veci : víno, liehoviny, nečisté zvieratá, každé zviera, ktoré nebolo správne usmrtené, výkaly, krv, hnis, zvratky a mlieko nejedlých zvierat
- Obecne platí, že sa človek znečisťuje vykonaním potreby, spánkom, omdlením, dotykom osoby opačného pohlavia
- človek sa nesmie modliť, navštíviť Ka'abu, dotýkať sa Koránu

Znečistenie sa odstraňuje očistným umytím, ktoré sa líši podľa závažnosti poškvrnenia. Veľké znečistenia sa odstraňuje úplným umytím celého tela a vypláchnutím úst a nosa. Ľahké znečistenie sa dá odstrániť čiastočným umytím. Ak voda nie je k dispozícii, napr. v púšti, očista sa uskutočňuje jemným pieskom.

Očista sa neobmedzuje iba na fyzickú stránku, ale musí ju predchádzať zbožné predsavzatie a sprevádzať ju myšlienky na Boha – tak sú zároveň očistené srdce aj duch

Vyznanie viery – šahada : „ Vyznávam, že niet boha okrem Boha a Mohamed je Posol Boží “ . Prvá časť sa skladá z odmietnutia, že nie je iného božstva a uistenia, že je iba Boh. Druhá časť potvrdzuje Mohamedovo prorocké poslanie.

Obecne je možné povedať, že ktokoľvek vysloví vyznanie, stáva sa moslimom. Na druhej strane ale Korán (2:256) odmieta vynútené konverzie.

Osoba, ktorá príme islam len za účelom získania osobného prospechu a nie s úmyslom veriť v Boha, nevykonala platnú konverziu a prestup k islamu je neplatný.

Modlitba – ṣalāt predstavuje hlavnú, každodennú povinnosť moslima. Právo hodnotí zanedbanie modlitby ako odklon od viery.¹¹ Je povinná pre mužov aj pre ženy, ktorí dosiahli dospelosť a sú duševne zdraví. Moslim môže vstúpiť do stavu komunikácie s Bohom ak dodržal :

1. čistotu tela
2. čistotu miesta a odevu
3. patričné oblečenie zakrývajúce nahotu – nahota, ktorú treba zakryť je u muža všetko od pupku po kolená, u ženy celé telo okrem tváre a rúk od zápästia
4. smer modlitby k Mekke (*qibla*) - Mohamed po odchode z Mekky do Medíny zmenil pôvodný smer modlitby z Jeruzalema na Mekku

10 Islamské právo je menej prísne ako starozákonné očisťovacie rady; napr. fyzický kontakt so ženou v šestonedelí alebo počas menštruácie nemá za následok rituálnu nečistotu

11 Ak modlitbu nevykonáva kalif, môže to byť dôvod na jeho zosadenie

5. dodržiavanie modlitebného času – je naznačený v Koráne ale presný počet denných modlitieb s ich časovým rozvrhom počas dňa bol určený praxou Mohameda a štyroch pravoverných kalifov (po západe Slnka, najskôr dve hodiny po zotmení, za svitania, na poludnie , popoludní)

Modlitbu nie je nutné vykonať hneď na výzvu *muezzina*, ale kedykoľvek v intervale medzi dvoma volaniami k modlitbe. Modliaci sa musí byť moslim, duševne zdravý so zbožným úmyslom vykonať modlitbu správne.

Taktiež existujú predpisy upravujúce výnimky : pre chorých, telesne postihnutých (môžu sa modliť podľa svojho stavu posediačky alebo poležiačky), pre veriacich na cestách (skrátené modlitby), pre vojakov (možnosť modliť sa striedavo) a pod.

Almužna – zakát je formou náboženskej dane a vo všeobecnosti je určená na prospešné a dobročinné účely. V *šar' i* je almužna chápaná ako **vrátenie časti majetku, ktorý Boh umožnil človeku získať**. Moslimovia tiež veria, že almužna očisťuje zvyšný majetok darcu.

- je povinná pre každého dospelého moslima, ktorého majetok presahuje zákonom stanovené minimum
- povinnosť sa nevzťahuje na otrokov, inovercov, telesne a duševne postihnutých a deti

Podľa klasického práva sa odvádza každoročne na konci lunárneho roku z určených druhov majetku:

- vypestované plodiny, ktoré sa rýchlo nekazia (obilie, hrozno, d'atle); 1/10 úrody, poprípade 1/20 ak boli polia umelo zavlažované
- ťavy, dobytok, ovce a kozy, ale len ak sa tieto zvieratá pásli voľne a neboli využívané na prácu ; daň sa riadi zložitými predpismi, ktoré berú do úvahy počet a druh zvierat, ale zhruba ide o 2,5 %
- zlato, striebro a ovar určený k obchodovaniu; zhruba 2,5 %¹²
- z poľnohospodárskych plodín sa *zakát* odvádza hneď po žatve

Zákonom stanovené minimum: 5 tiav, 20 kusov hovädzieho dobytku alebo 40 oviec či kôz; pri zlate je to 20 *mitqalov* (cca 90 g) a pri striebre ide o sedemnásobok množstva ako pri zlate.

Výťažok pôvodne slúžil na podporu rôznych „ potrebných“ - chudobných, konvertitov, moslimovia zaneprázdnení obranou alebo šírením islamu atď. Daň tiež slúžila ako zdroj financovania rôznych verejne prospešných projektov, napr. stavba škôl, mešít, studní atď.

Zakát je možné odovzdávať úradníkom, ktorý ho ďalej prerozdeľujú. Už skoro po Mohamedovej smrti sa *zakát* stal obyčajnou štátnou daňou a postupne strácal svoj charitatívny zmysel. Aj dnes je povinnosť platiť almužnu transformovaná do platenia štátnej dane, čo ale nevylučuje poskytovanie dobrovoľnej almužny. *Zakát* je v súčasnosti platený v peniazoch.

V niektorých krajinách je povinné platiť *zakát* vynútená právom :

- Saudská Arábia: na základe kráľovského dekrétu, ktorý sa vzťahuje na fyzické a právnické osoby; vyberá ho Generálne riaditeľstvo *zakátu* a dane z príjmu
- Líbya : má Zákon o *zakáte* a predmetom dane je celý majetok
- Jemen: ústavou nariadená povinnosť vyberať *zakát*; plní to Oddelenie povinností ministerstva financií
- Malajzia : funkciu vykonáva štát prostredníctvom rady pre náboženské záležitosti
- Pakistan : povinnosť je uzákonená v ústave; vyberá sa prostredníctvom Zakátových fondov a Centrálnym zakátovým fondom a problematika je upravená Nariadením o *zakáte*
- Sudán : povinnosť je uzákonená v ústave

¹² Peniaze uložené na bankových účtoch sú tiež zdanené s 2,5 %

Pôst – sawm je štvrtým pilierom islamu. Moslimovia ho majú dodržiavať počas deviateho lunárneho mesiaca *ramadan*. Trvá 29 alebo 30 dní a od svitania do súmraku je zakázané jesť, piť fajčiť, pohlavný styk. Na konci mesiaca je trojdenný sviatok ukončenia pôstu.

- povinnosť vykonávať pôst platí pre každého dospelého, duševne a telesne zdravého moslima (deti sú k pôstu vedené cca od desiateho roku života)
- povinnosť sa netýka starých, chorých, tehotných a kojacich žien, ľudí konajúcich ťažkú fyzickú prácu a ľudí na cestách
- zanedbané pôstne dni sa nahrádzajú a ten, kto ho zanedbal bez platného dôvodu, musí navyše splniť kajúcný skutok ; pre závažné prípady porušenia pôstu *šarīʿ* a špecifikuje aj konkrétne kajúčne skutky

Napr. : Intímny styk vykonaný úmyselne v dobe medzi svitaním a západom slnka – nahradenie strateného dňa a dodatočný pôst po dobu 60 dní alebo nakŕmenie 60 chudobných, ak vinník nie je schopný pôstu

V súčasnosti je sankciou za porušenie pôstu v lepšom prípade všeobecné opovrhnutie a v horšom prichádza do úvahy trest vo väzení. Klasické právo považuje toho, kto odmietne pôst za neveriaceho.

Púť do Mekky – haġġ sa ako povinnosť vzťahuje na všetkých dospelých moslimov priamo v Koráne (3:97). Platí pre telesne a duševne zdravých s potrebnými prostriedkami. Neplatí pre otrokov, ženy bez manžela alebo mužského príbuzného, ktorý by ich sprevádzal a tiež vtedy, keď nie je cesta bezpečná.

- je možné za seba poslať náhradníka, čo je jediný prípad zastupiteľnosti v *šarīʿ* i a v skutočnosti sa len málo moslimov počas života do Mekky dostane
- existuje aj tzv. malá púť – *umra*, ktorú môže moslim vykonať ako individuálny čin zbožnosti a to kedykoľvek
- *haġġ* môže moslim vykonať len v určitých dňoch dvanásteho lunárneho mesiaca
- Do Mekky (aj Medíny) je zakázaný vstup nemoslimom (nebolo to tak vždy)
- pred príchodom si pútnik oblečie odev *ihram*, ktorý má na sebe po celý čas púte; ženy sú zahalené tak, ako pri modlitbe a pred vstupom do Mekky musí byť pútnik rituálne čistý

Na hladký priebeh *haġġu* dohliada Ministerstvo Púti, ktoré má za povinnosť pútnikom zaistiť všetky služby a pomoc od príchodu až po odchod zo zeme. Saudská Arábia stanovuje kvóty pre jednotlivé štáty, aby bolo reálne udalosť organizačne zvládnuť. Pre štátnikov moslimských krajín ide o prestížnu udalosť a nemôžu si dovoliť nebyť odfotografovaný v pútnickom *ihrame*.

Kráľovská rodina má postavenie Ochrancov svätých miest islamu¹³ a na dohliadanie perfektného stav u posvätných mešít a bezchybný priebeh *haġġu* si dávajú veľmi záležať.

Džihád - ġihad býva priradzovaný k pilierom islamu, ako šiesta povinnosť moslima. Etymologicky znamená **úsilie smerovať k určitému cieľu**. Môže byť definovaný :

- ako všeobecné úsilie o upevňovanie a šírenie viery (v zmysle úsilia o rozvoj vlastnej osobnosti a pôsobenia na iných)
- úsilie na ceste Božej – akákoľvek bohumilá činnosť
- posvätný zápas – termín môžeme považovať za pomerne výstižný, pretože zahŕňa všetky významové odtienky termínu od mentálneho úsilia po otvorený boj; tento preklad tiež vyjadruje podstatné znaky džihádu : **ide o úsilie, a to úsilie, ktoré vyžaduje určitú námahu a premáhanie samého seba**¹⁴

Toto úsilie nie je vyvíjané pre osobné uspokojenie, ale ako prejav vôle nasledovať Boha a riadiť sa Jeho prianiami a nariadeniami.

13 Jedným z titulov saudského kráľa je „ Ochranca dvoch svätých mešít “ (Mekka a Medína)

14 Preklad „, svätá vojna “ je inak nepresný a zavádzajúci. Podobný termín v arabčine neexistuje a má pôvod v kresťanských križiackých výpravách

Korán uvádza (Mekkánske súry) výzvy k trpezlivosti a prehlbovaniu zbožnosti a neskôr (Medínske súry) sa vyzdvihujú práva na odražanie útokov nepriateľov až po požiadavku viesť aktívny boj za podrobenie neveriacich.

Islamskí právnici rozlišujú :

- ozbrojený džihád proti neveriacim (externý)
- džihád proti domácim odpadlíkom (interný)- je obmedzený miestom, časom; najviac bol uplatňovaný pri *chárídzovcoch*

Z právneho hľadiska je najdôležitejší **kolektívny** charakter tejto povinnosti. Je ňou viazaný každý zdravý dospelý muž, ak je potrebné jeho osobné príspevok. Povinnosť viesť džihád je rozhodnutím celej komunity a záleží len na jej rozhodnutí, akou formou ho bude viesť.

V súčasnosti to ale nebráni extrémistickým skupinám tvrdiť, že džihád je individuálnou povinnosťou a títo agitátori ani nedisponujú legitimitou vyhlásiť džihád.

Ďalšie náboženské povinnosti

OBRIEZKA

- každý moslim je pohlavne obrezaný
- ženská obriezka sa praktikuje v niektorých (hlavne afrických) moslimských krajinách, kde je to pokladané za nutnosť a to najlepšie, čo môže matka pre dcéru urobiť
- vzhľadom k závažnosti „ zákroku “ môžeme hovoriť o systematickom poškodzovaní zdravia, niekedy aj s následkom smrti
- zvyk pochádza z predislamských dôb a ide skôr o zvyky pohanské, ktoré majú len malú oporu v relevantných posvätných textoch

OBLEČENIE

Jednotlivé krajiny majú rôzne zvyky a sú rôzne tolerantné k odchýlkam od tradícií:

- v Tunisku európsky oblečená žena nevzbudí pohoršenie
- v Saudskej Arábii by nezahalené ženu oslovi a prinajmenšom napomenul príslušník „ mravnostnej polície “ (Výbor pre podporu cnosti a potieranie nerestí)

Zvyk zahaľovať ženy nie je z Mohamedovej doby spoľahlivo doložené a moslimovia sa pravdepodobne inšpirovali od Byzancie, kde závoj alebo pokrývka hlavy oddeľovala „ počestné “, resp. k nejakému mužovi patriace, od žien „ verejne dostupných “.

STRAVOVANIE

- zakázané mäso nečistých zvierat (bravčové a všetci predátori), zakázaná krv, alkohol
- moslim sa ich nesmie ani dotýkať alebo obchodovať s nimi
- mäso musí byť zo zvierat, ktoré boli zabitú rituálne v súlade s islamským právom

POVINNOSTI ČLOVEKA K ČLOVEKU – MUḤMALĀT

Tento okruh *šariʿe* viac odpovedá európskej predstave o práve. Ide o dvojstranné právne vzťahy medzi ľuďmi navzájom. Tieto normy sa usilujú o súlad jednaní moslimov s morálkou a Božími príkazmi.

Obecné princípy

1. **úmysel – *nija*** - Zvlášť v náboženských povinnostiach je úmysel podmienkou platnosti úkonu. Ide o jednotu prejavu a úmyslu, pretože jedno bez druhého je nedostačujúce. Kdekoľvek je úmysel prítomný, hoci nie je perfektný, právo sa usiluje o uznanie platnosti daných úkonov. Písaný prejav je akceptovaný len od nemej osoby.
2. **lehoty a podmienky** - Najvýznamnejšia je čakacia lehota uložená žene po ukončení manželstva (a otrokyni po zmene majiteľa), ktorá slúži na získanie istoty v otázke otcovstva . Ďalej sa lehoty môžu týkať zmlúv, zvlášť otázok ohľadom nájmu a prenájmu a v zásade platí, že lehota má byť určitá. Podmienkami sú myslené predpoklady platnosti právneho úkonu, podmienky vzťahom transakcii, podmienky, ktorých splnením je dodržaná nábožensko-právna povinnosť a podmienky, na ktorých naplnení závisí vznik ďalších povinností alebo záväzkov. Lehoty a podmienky sú väčšinou riešené kazuisticky
3. **zastúpenie** - Pri náboženských povinnostiach je zastúpenie povolené len vtedy, ak ide o majetok a výnimku tu tvorí vykonanie púti do Mekky za iného. V ostatných prípadoch je riešenie kazuistické.

POŠTAVENIE SLOBODNÝCH MOŠLÍMOV, OTROKOV A INOVERCOV

Právnu subjektivitu nadobúda človek narodením, ale aj počaté dieťa môže dediť, ak sa dieťa narodí do 6 lunárnych mesiacov. Právna spôsobilosť sa končí smrťou. **Zodpovednosť** je radená pod právnu spôsobilosť a môže to byť spôsobilosť k právnym úkonom a spôsobilosť k právam a povinnostiam. Oba druhy spôsobilosti môžu byť obmedzené.

Plnú právnu subjektivitu má slobodný, duševne zdravý, plnoletý (15 lunárnych rokov) moslim, ktorý je následne aj plne zodpovedný – *mukallaf* :

- je plne spôsobilým subjektom trestného činu, pretože je schopný úmyselného jednaní
- Šíalenec a dieťa sú nespôsobilí, ale môžu byť subjektom niektorých finančných záväzkov a sú spôsobilí iba k úkonom, ktoré sú im k prospechu (napr. prijímanie darov a almužny).

Svedok musí byť osoba dobrého charakteru a dôveryhodný¹⁵.

Právna spôsobilosť môže byť:

- Rozšírená – napr. udelením povolenia otca (poručníka) neplnoletému, ale iba k úkonom, ktoré sú mu na prospech
- Obmedzená – týka sa aj statusu osoby; napr. obmedzenie právomocí sudcu/ právnik, ktorý učí bludy, lekára, ktorý škodí pacientom atď.

Právne postavenie žien

Z náboženského hľadiska je žena podriadená mužovi. Má menšie práva, ale aj menšie povinnosti a pri niektorých trestných činoch sú jej ukladané menšie sankcie. V otázkach odškodnenia, svedectva a dedenia sa počíta za polovicu muža.

- v otázkach svadby má nevýhodnejšie postavenie ako muž, ale jej manžel môže jej práva rozšíriť (napr. právo na rozvod z vlastnej vôle)

¹⁵ Nesmie vykonať ťažký hriech alebo opakovane malé hriechy

- manžel je povinný ženu hmotne zabezpečiť primerane svojmu postaveniu

Právne postavenia otrokov

Až na výnimky neboli v nesvojprávnom postavení ako majetok, či zviera a častejšie boli považovaní za člena rodiny. Z náboženského hľadiska ide o osobu, ktorá je plne podriadená pánovi, nie je plne zodpovedný a zároveň je aj vecou. Stav otroctva zmierňuje obmedzenia týkajúce sa práv otroka a podpora prepúšťania otrokov na slobodu.

- Otrokom sa môže človek stať narodením alebo ak je zajatý ako nemoslim a jeho kmeň, resp. štát neuzavrel s islamským štátom ochrannú zmluvu
- neexistuje dlžné otroctvo
- slobodný moslim sa nemôže stať otrokom na území islamského štátu
- otrok sa môže oženiť/ vydať; muž môže mať dve manželky pán môže oženiť/vydať svojho otroka proti jeho vôli a je zodpovedný za obvenenie nevesty a jej výživné
- neplnoletí otroci nesmú byť odlúčení od rodičov
- nevydatá otrokyňa je pánovi k dispozícii ako konkubína, naopak to je neprípustné; ak sa z tohto styku narodí dieťa, pán ho môže uznať za svoje, čím sa stáva slobodným človekom
- sú menej chránení trestným právom, ale sankcie za prehršky sú nižšie¹⁶; zodpovedá za zabitie, ale nie je zodpovedný za ublíženie na zdraví; inak je otrok predmetom rovnakej ochrany ako majetok
- pán musí voči otrokovi plniť svoje náboženské povinnosti : nesmie byť prepracovaný, má mať dostatočný odpočinok, čas na modlitbu atď. ; pokiaľ je týraný, môže byť úradmi nútené predaný
- nesmie činiť transakcie, môže sa zúčastňovať niektorých náboženských povinností, ale nesmie byť svedkom
- prepustenie z otroctva je doporučené islamom a v niektorých prípadoch je prepustenie predpísané ako pokánie
- pokiaľ vzniknú pochybnosti o tom, či bol alebo nebol otrok prepustený, platí domnienka prepustenia
- otrok sa stáva slobodným po smrti pána, alebo je možné predať otroka jemu samému, čím má okamžitú slobodu, ale dlží pánovi svoju cenu

Paradoxom islamskej spoločnosti je, že zatiaľ čo na území ovládaného *ummou* sa prakticky nikto nemohol stať otrokom a prepúšťanie otrokov na slobodu bolo masovo podporované, na hraniciach ríše bolo otrokárstvo veľmi rozšírené a finančne výhodné.

Pre **Právne postavenie nemoslimov** bolo základom vojenské právo. Nemoslimovia mali po dobytí svojho územia možnosť konvertovať k islamu, podriaďiť sa, alebo boli zabití. Arabskí pohanovia mali možnosť výberu len medzi konverziou a smrťou. Právnym základom pre nakladanie s podrobenými nemoslimami bola kapitulačná zmluva - porazení sa podriaďujú islamskej moci a moslimovia sa zaväzujú chrániť život aj majetky zmluvných partnerov.

- zo zmluvy vyplýva daň z hlavy
- podrobení nemajú žiadne privilégia ale ani povinnosti, ktoré sa vzťahujú na moslimovia
- prehršky voči moslimom sa nepovažovali za porušenie zmluvy a iba pripojenie sa k nepriateľovi alebo otvorený boj proti moslimom znamenali zrušenie zmluvy
- pokiaľ sa dieťa narodí v zmiešanom manželstve, deti majú status rodiča, ktorý prináleží do vyššej kategórie; moslim si môže vziať ženu z „ ľudu Knihy “ ale moslimka si nemôže vziať nemoslima
- podrobení nemôžu byť svedkami, poručníkmi detí, ktoré sú moslimovia ale nemoslimka má právo sa starať o svojich moslimských potomkov

¹⁶ Otrok nie je za cudzoložstvo ukameňovaný, ale je zbičovaný polovičným počtom rán, ako by dostal slobodný občan

- podrobení nesmie vlastniť moslimského otroka

Množstvom noriem sú tiež riešené otázky konverzie k islamu. Najdôležitejšie je pravidlo, podľa ktorého konvertita potrebuje arabského patróna, ktorého si vyberá sám.

Odpadlímstvo od islamu je hriechom a trestným činom trestaný smrťou.¹⁷ Islamské právo sa nemoslimami zaoberá len do tej miery, kedy sa otázky týkajú aj moslimov, vo zvyšku sú ponechaní vlastným zákonom.

Rodinné právo

Rodina je jediná skupina založená na pokrvnom príbuzenstve, ktorú islam uznáva. Islam sa stavia proti kmeňovému pojatiu pospolitosti, pretože spoločná viera má prekonávať kmeňovú solidaritu.

Manželstvo je zmluvou civilného práva. Ženích uzaviera zmluvu so zákonným zástupcom nevesty (*wali*) a musí zaplatiť snubný dar neveste. Zmluva musí byť uzatvorená v prítomnosti svedkov. *Wali* nevesty je najbližší mužský príbuzný ženy podľa dedičnej postupnosti, alebo ten, kto ju prepustil z otroctva. Pokiaľ nie je k dispozícii príbuzný, tak funkciu *waliho* zastáva sudca. Pokiaľ je nevesta neplnoletá, je možné ju vydať aj proti jej vôli, ale keď dospeje, môže legítimne zväzok zrušiť. Dospelá nevesta sa môže vydať sama, otec má ale právo jej odporovať.

Právo stanovuje množstvo **prekážok manželstva**, ako napr. rozdielne vyznanie manželov. Na prvom mieste je sobáš zakázaný s *maharim* – ženský predkovia a potomkovia ženícha:

- bývalé manželky predkov a potomkov
- sestry a ženský potomkovia sestier a bratov
- sestry a tety predkov
- svokra a ďalší ženský potomkovia manželky
- nevlastná dcéra a ženský potomkovia manželky
- je zakázané manželstvo so súkojencom – dojka má v zásade postavenie matky a súkojenecký vzťah závisí na právom stanoveným najmenším množstvom mlieka, prijatom v prvom roku a pol dieťaťa
- je neprípustný vzťah s dvoma ženami, ktoré sú príbuzné na zakázanom stupni príbuzenstva vrátane súkojenectva (za týchto podmienok nemôžu byť ani naraz konkubínami jednému mužovi)
- Je povolené oženiť sa so sesternicou či polovičnou sestrou.

Šiiti poznajú tzv. dočasné manželstvo, ktoré sunniti odmietajú.

- Sobáš rozkoše : v prípade, ak má muž sexuálnu túžbu po inej žene, navrhne jej túto formu sobáša. K uzavretiu potrebuje akýchkoľvek dvoch svedkov alebo jedného právnik. Nemusí sa nikde registrovať a môže trvať ľubovoľne dlho.
- Cestovný sobáš : islam ho povoľuje len v prípade, že muž vycestuje na dlhšiu dobu a nemá možnosť stretávať sa so svojou manželkou ; taktiež ako predchádzajúce manželstvo aj toto slúži ako „ záplata “ aby nedošlo k nevere alebo cudzoložstvu

Rozvod je väčšinou aktom manžela, ktorý ho vykoná tzv. *zapudením*. Vzhľadom na jeho formuláciu rozlišujeme:

- Odvolateľný rozvod : ak je vyslovené „ zapudzujem ťa “ - *talaqtuki*, je rozvod odvolateľný, teda manželstvo nie je zrušené okamžite a môže byť odvolané behom čakacej lehoty
- definitívny rozvod : v prípade, ak nie je manželstvo naplnené a je vyslovené zapudenie

Ak by sa manželia chceli vziať po rozvode znova, je nutné ďalšie manželstvo s druhou osobou. Najbežnejšou formou rozvodu je tzv. **trojité zapudenie** – formulka „ zapudzujem ťa “ musí byť

¹⁷ Žena nie je popravená, ale je opakovane nútená k návratu k pravej viere, pokiaľ sa nepodvolí

vyslovená trikrát a vždy raz v období medzi dvoma periódami ženy. Je rozšírený zvyk preniesť formulku trikrát za sebou naraz. Táto forma rozvodu je zakázaná, ale platná.

Je možné preniesť právo na rozvod na ženu. Okrem toho sú jej práva na rozvod veľmi obmedzené:

- rozvod dohodou a vzdaním sa všetkých finančných nárokov
- žena sa z manželstva vyplatí
- manžel prisahá, že sa po dobu štyroch mesiacov zdrží manželského styku

Čakacia lehota rozvodu je u tehotnej ženy pokiaľ nedonosí dieťa, pri netehotnej tri menštruačné cykly a pri otrokyni dva cykly.

Pre **manželské a rodinné vzťahy** je charakteristické patriarchálne rozdelenie práv.

Manžel: - má právo trestať manželku, ak neplní svoje povinnosti; môže jej zakázať opustiť dom

- z právneho hľadiska tehotenstvo trvá 6 mesiacov až dva roky teda manžel musí uznať za svoje aj deti narodené dva roky po rozvode

Manželka: - právo za seba aj za deti odmietnuť nasledovať muža na cestách

- právo starať sa o deti – o chlapcov 7-9 rokov, dievčatá do plnoletosti
- právo na výživné – jedlo, oblečenie, ubytovanie (vlastný dom alebo vlastnú izbu, ktorá sa dá zamknúť)
- nie je povinná poskytovať náklady na vedenie domácnosti
- je povinná živiť nelegitímne dieťa

Neexistuje obdoba spoločného majetku moslimských manželov. Rodičia nemajú nárok na zisk majetku svojich detí. **Adopcia** podľa práva neexistuje a v Koráne je zakázaná (33:4) ale je možné uznať cudzie dieťa za vlastné.

Dedičské právo

Šari'a nepozná inštitút dedičstva ani univerzálnu sukcesiu – nadobudnutie všetkých práv a povinností právneho predchodcu. Závet je obmedzený na ustanovenia pre správcov pozostalosti. Dedičské právo zaručuje fixné podiely zákonným dedičom, ktorí majú prednosť pred najbližšími príbuznými.

Z pozostalosti sú vyplácané najprv náklady pohrebu a potom dlhy zomrelého (po smrti sa stávajú okamžite splatnými). Dedičská postupnosť je rozpracovaná v komplikovanom systéme a vydeľuje sa ako samostatná právna disciplína. Dôvodom vylúčenia z postupnosti je : otrocký stav, spôsobenie smrti toho, po kom má dediť, odlišné vierovyznanie.

Aby mohol byť moslim dedičom, musí byť v pokrvnom alebo manželskom zväzku alebo klientskom vzťahu.

Trestné právo

Vo všeobecnosti môžeme trestné činy rozdeliť do troch oblastí:

1. trestné činy proti Bohu ; patria tu aj trestné činy proti vojenskej morálke

- sú popísané v Koráne a sú stíhané *ex officio* – z moci úradnej a ich potrestanie je Božím nárokom a patria sem cudzoložstvo, falošné obvinenie z cudzoložstva, pitie alkoholu, krádež, lupičné prepadnutie na cestách
- delikty sú postihované trestom **hadd**, ktorý má podklad v Koráne a jeho sankcie zahŕňajú trest smrti, uťatie končatín alebo zbičovanie
- náboženský charakter sa prejavuje v „ aktívnom pokání“ - možnosť zmiernenia trestu ak páchatel preukazuje účinnú ľútosť
- sú stanovené lehoty od spáchania skutku, po ktorom je stíhanie vylúčené (väčšinou jeden mesiac)

Cudzoložstvo (zina) - trestom je ukameňovanie, ak je páchatel' *muhsan*¹⁸, ostatný sú potrestaný 100 ranami bičom (otroci polovičným počtom); pre jeho dokázanie je potrebné štyroch dôveryhodných mužských svedkov.

Krivé obvinenie z cudzoložstva (qadf) - ak je obvinený *muhsan*, ten, kto ho obvinil dostane trest *hadd* (je možné trestať aj toho, kto obviní zosnulého); otroci a neveriaci sú chránení trestom *ta'zir*. Čin je spáchaný vysloveným obvinením zo smilstva, alebo ak ide o ženu, spochybnením legitimacy jej dieťaťa; pokiaľ manžel prisahá, že manželka cudzoložila a ona tvrdí opak, manželstvo je rozvedené

Pitie alkoholu, opilectvo – u páchatel'a je nutné preukázať slobodu vôle a trestať ho je možné len vtedy, ak javí známky opilectva. Trestom je 80 rán bičom

Krádež – je spáchaná v prípade, že si niekto privlastní cudziu vec v hodnote aspoň 10 dihramov; nie je možné ukradnúť vec bez vlastníka; ak má páchatel' k veci bežný prístup (napr. je pozvaný do domu) je obvinenie z krádeže vylúčená; trestom je uťatie pravej ruky, v prípade recidívy uťatie ľavej nohy

Lúpežné prepadnutie na cestách – tresty sú ukladané podľa okolností (od uťatie ruky či nohy až po sťatie). pokiaľ lupič obeť olúpi aj zavraždí, bude ukrižovaný.

2. civilné delikty – po ich spáchaní vzniká nárok na odškodné - qisas

- patria sem vražda, ublíženie na zdraví, poškodenie cudzej veci
- potrestanie sa koná súkomnoprávnou žalobou a väčšinou vzniká právo na odškodnenie „ cenou krvi “ prípadne odvetu;
- do úvahy sú brané rôzne stupne zavinenia a stupne právnych sankcií

3. spoločensky nebezpečné jednania, ktoré sú trestané na základe úvahy sudcu – ta'zir

- zahŕňajú prípady poručenía morálky, podvodu, úplatkárstva atď. ; ich spoločným znakom je, že poškudzujú celú spoločnosť
- trest ukladá sudca podľa svojho uváženia

18 Dôveryhodná slobodná osoba v manželskom stave, moslimskej viery

Pôvod štátoprávnych teórií

Po prvý krát sú formulované s rastúcou expanziou islamu a rozmachom ríše. Jeho zdrojom sú arabské kmeňové tradície a helenistické a perzské teórie štátu. S rozvojom právnej vedy získava na význame aj Korán a *sunna* ako pramene Božieho zjaveného práva, s ktorými musí byť každá teória v súlade. Rozlišujeme : *teórie právnikov*, *teórie filozofov*, *teórie vyjadrované v rámci krásnej literatúry*, tzv. *Zrkadlá vládcov* (*Zrkadlá princípov*), *teórie formulované správcami alebo vysokými úradníkmi islamského štátu*.

Filozofické koncepcie nachádzajú inšpirácie v gréckych štátoprávnych teóriách.

- východiskom je predstava kráľa- filozofa s etickými, rozumovými a praktickými cnosťami
- al-Farábi : *Vzorná obec* – predstava zvrchovaného panovníka s kvalitami filozofa na tróne a islamského *imáma*
- ibn Sina – ústredné miesto *šarīʿe* v poriadku sveta; Prorok je jediným zákonodarcom a riadenie obce spočíva len v rukách *imámov*
- ibn Rušd – filozofii neprikladá zásadný význam pre formuláciu ústavného práva; kalifát považuje za najlepšiu formu vlády

Literárna teória zdôrazňuje božské právo kráľov vládnuť ľuďom

- zaoberá sa skôr praxou než teóriou vlády a dôraz sa kladie na spravodlivosť panovníka
- inšpirácia z perzského sasánovskej teórie štátu, kde je vládca suverénnym a zvrchovaným autokratom, ktorý má ale povinnosť vládnuť múdro a spravodlivo

K tomuto účelu sú spracované **Zrkadlá princípov** – nástroje vlády¹⁹;

- etické a praktické princípy, príslovia a bohatstvo historických príkladov dobrej aj zlej vlády
- potvrdzujú primát a takmer transcendentnú nadradenosť zvrchovaného vládcu nad jeho poddanými, ktorí sú chápaní ako beztvárna masa než ako živý organizmus
- spravodlivosť je chápaná ako uchovanie vecí na ich správnom mieste a regulácia politického života v súlade s požiadavkami stability²⁰

Teórie právnikov sú „ najislamské “ pretože sa zakladajú na Koráne, *sunne* a praxi ranej *ummy*

- vychádzajú zo zjaveného práva, Prorokovho vzoru a normatívnej praxe štyroch pravoverných kalifov
- právnici sú obhajcami teórie neomylnosti islamskej komunity (konsenzus)
- štátoprávna koncepcia je v rozmedzí medzi pragmatickými snahami o skĺbenie predstáv o vzorovom islamskom usporiadaní spoločnosti s nelichotivým reálnym stavom vecí

Charakter a témy ústavnej teórie

Hlavnou úlohou islamského štátu je dodržiavanie *šarīʿe*. Neexistuje jasné oddelenie medzi právom a morálkou. Neexistuje oddelenie štátu a cirkvi a štát v sebe integruje obe zložky života a usiluje sa o ich reguláciu. Spoločnosť je založená na pute spoločného náboženstva a úlohou svetského vládcu je skôr obrana viery ako štátu.

Klasickému právu je poňatie štátu ako územne vymedzeného celku cudzie. Pojem štát – *dawla* v modernom zmysle (územné spoločenstvo občanov podriadených jednej moci) je v islamskom svete novým termínom (pôvodné chápanie bolo v zmysle „ striedanie – obeh – postupné zmeny “).

Islamská teória taktiež nepozná pojem národ a v súčasnosti sa prekladá ako *umma*, ktorá významovo označuje aj komunitu, pospolitosť, spoločnosť.

19 Biografické či náučné spisy vezírov a vysokých štátnych úradníkov, usilujúcich sa o predanie štátnických skúseností

20 Abu Hammu: „ Nemôže byť žiadna moc bez armády, žiadna armáda bez peňazí, žiadne peniaze bez daní, žiadne dane bez prosperity a žiadna prosperita bez spravodlivosti. “

Štát klasickej doby je vymedzený skôr ako spoločenstvo moslimov. Teritoriálne vymedzenie malo význam v oblasti medzinárodných vzťahov. Svet je rozdelený na *dar al-islam* (dom mieru / islamu) teda územie ovládané moslimami, a *dar al-harb* (dom vojny) teda územie ovládané nevercami, barbarmi, ktorých je potrebné získať pre islam.

Predmetom záujmu islamskej politickej teórie je predovšetkým **umma** :

- spoločenstvo veriacich, ktorých spája spoločná viera; členom sa stáva človek na personálnom princípe prihlásením sa k islamu a dodržiavaním *šari'e*
- jej funkciou je viesť veriacich, smerovať ich ku konaniu dobra a odradzovanie od zla, motivovať ich k službe Bohu v súlade s jeho vôľou
- správa komunity je zaistovaná hlavou ummy (kalif alebo imám), ktorá je podriadená *šari'i*
- veriaci majú (aspoň teoreticky) právo vzoprieť sa nespravodlivej vláde

Povinnosťami vodcov veriacich sa zaoberajú ústavno-právne diela. Väčšinou ide o predstaviteľa ummy. Diela upravujú podmienky jeho voľby či menovania, zaoberajú sa jeho kvalifikáciou povinnosťami atď.

Klasické islamské právo nerozdeľuje moc na zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Na druhej strane je možné tvrdiť, že zákonodarná moc patrí Bohu, výkonná vládovi a súdna moc je delegovaná na sudcu panovníkom, takže ide o pomerne nezávislé postavenie, pretože sa riadia zjaveným právom, ktorému je podriadení aj vládca.²¹

Vodca *ummy* je titulovaný ako **knieža veriacich** a náboženský titul je **imám**. Môže byť zvaný **kalif** - námestník Proroka. Jedinec nemá voči štátu žiadne nároky, môže len očakávať, že vodca bude jednat v súlade so svojím poverením.

Otázka týkajúca sa *imáma*, resp. kalifa mala ústredný význam v ústavnej teórii, ale na druhej strane moslimov rozdelila na mnoho siekt a podsiekt. Schizma ranej ummy sa týkala výhradne osoby oprávnenej a kvalifikovanej na vedenie obce po smrti Proroka.

Sunna samú seba považuje za ortodoxiu a okruh osôb oprávnených k vedúcich ummy obmedzuje na príslušníkov rodu Qurajš. Kalif sa legitímne ujíma moci prostredníctvom voľby, menovaním predchodcu, dedične a je uznávaná aj uzurpácia úradu násilím pokiaľ si kalif neplní svoje povinnosti. Nevyžaduje, aby šlo o najlepšieho z najlepších. Toleruje despotizmus, pretože krutovláda je menšie zlo ako anarchia.

Chadridžovci odmietajú vymedzenie kalifátu na kmeň Qurajš. Vodcom ummy môže byť aj otrok, ale dôležité sú jeho osobné kvality – zbožnosť, statočnosť a vodcovské schopnosti.²² K potvrdeniu voľby imáma stačia dvaja spravodliví moslimovia. Má vládnuť podľa Koránu a sunny, podľa vzoru štyroch pravoverných kalifov. Nesmie meniť vieroučné dogmy. Základnou povinnosťou imáma je boj proti neveriacim. Pokiaľ poruší *šari'u* musí byť odstránený. Je tolerované oddelenie duchovného a politického vedenia *ummy*.

Najextrémnejšou sektou cháridže bola **azárika**. Jej prívrženci zabíjali všetkých svojich odporcov a tieto vraždy považovali za legitímne. Najumiernejšou vetvou bola **ibádija**. Necháridžovských moslimov považuje za nevercov, ale ich zabíjanie je prípustné len vo vojne. Ako jediná z cháridžovcov prežila dodnes (v Ománe je väčšinovým smerom).

Ší'a sa taktiež rozčlenila na mnoho siekt, z ktorých najvýznamnejšie sú *itná'ašárija*, *ismá'ílija* a *zajdíja*.

Zajdíja je najstaršou sektou. Zdôrazňuje prísna kvalifikačné nároky na imáma, právo na odpor voči imámovi, povinnosť ummy prikazovať dobré a zakazovať zvrhnutiahodné. Nezachádza do extrémizmu. Pokiaľ imám vyzve k nasledovaniu, veriaci sú povinní ho nasledovať. Nástupnícke právo obmedzujú na Alího a jeho potomkov skrz Fatimu. Odmietajú božský pôvod imamátu, nadprirodzené schopnosti a neomylnosť a tiež náuku o skrytých imámoch. Požiadavky na osobu imáma sú rovnaké ako v sunne a pridávajú požiadavku znalosti *šari'e* a schopnosť nezávislého úsudku. Legitímnym imámom je „ ten najlepší “. V súčasnosti funguje ako právny smer v severnom

21 V Saudskej Arábii sudcovia niekedy odmietajú aplikáciu kráľovských dekrétov a súdia len prostredníctvom *šari'e*

22 V tejto súvislosti ako prvý nastoľujú otázku „ kto je dobrý moslim? “

Jemene.

Itná'asáríja (ší'a dvanástich imámov) za legitímneho imáma považuje iba Alího potomkov. Imám je neomylný. Posledný z imámov odišiel a ostal skrytý, aby sa vrátil na svet ako spasiteľ – *mahdí* (Bohom správne vedený). v jeho neprítomnosti spravuje ummu duchovenstvo, na ktoré sú prenesené schopnosti neomylnosť a nezhrešiteľnosť. Presvedčenie o výnimočnej roli duchovenstva nájdeme v teórii *ajatolláha Rúholláha Chomejního* : iba vláda *mudžtahídov* (učených právnikov) je zákonnou vládou a duchovenstvo je nadradené akejkol'vek svetskej moci. Jeho koncepcia je odzrkadlená v iránskej ústave z r. 1979 a ší'itska vierouka modifikovaná Chomejního teóriou je dnes iránskou štátnou ideológiou.

Ismá'ílíja (ší'a siedmich imámov) je považovaná za extrémistickú sektu ší'e. Za legitímneho imáma považujú Alího potomka Ismaela a nie jeho mladšieho brata al-Kazima, ktorého uznáva *itná'asáríja*. Vyznačuje sa zložitým ezoterickým učením. Uznáva koncepciu skrytého imáma.

Okrem siekt islamu ovplyvňujú štátoprávne otázky aj filozoficko-teologické hnutia. **Qadaríja** sa zaoberá slobodou ľudskej vôle. Tvrdí, že vládca je zodpovedný za svoje činy a jeho vláda musí byť spravodlivá a pri zlyhaní by mal abdikovať. Nemusí pochádzať z kmeňa Qurajš, ale musí byť znalý Koránu a sunny. Jeho zvolenie má mať základ v konsenze komunity, ktorá ho má aj právo odstrániť.

Qadaríju neskôr strieda racionalistická **mu'tazila**. Tiež zastáva slobodu ľudskej vôle. V otázke imáma zastáva názory:

- požiadavka spravodlivosti a povinnosť odstraňovať zlo a nespravodlivosť
- nemusí byť z kmeňa Qurajš
- k jeho menovaniu je potrebný konsenzus celej obce
- povstanie proti imámovi je prípustné len v prípade, že moc bola nespravodlivo a nezákonne uzurpovaná alebo ak je vodca povstania akceptovaný konsenzom

KALIF A KALIFÁT

Ústredné pojmy islamskej právnej teórie. *Kalif* v doslovnom význame označuje osobu, ktorá nahrádza niekoho, kto odišiel alebo zomrel. V kontexte islamskej histórie ide o titul vodcu ummy, ktorý nastúpil na miesto Proroka. V rukách kalifa sa sústreďuje všetká moc, ale je povinný sa riadiť zjaveným právom a jeho právomoc týkajúca sa súdnej moci je obmedzená len na menovanie sudcov. Za istých podmienok môže byť odvolaný.

Kalifát je vláda legitímnej osoby na mieste zástupcu Proroka a zároveň poriadok, ktorý zaručuje vládu islamského práva. Toto ideálne usporiadanie štátu a spoločnosti môže viesť iba k prosperite a rozkvetu ummy. Teoreticky kalifát trval až do r. 1924 keby bol zrušený tureckým parlamentom. Reálny význam inštitúcie kalifa, resp. reálny politický vplyv kalifátu je v súčasnosti mizivý.

IMÁM - Slovo označujúce vodcu – osobu, ktorá stojí v čele ummy. Pôvodne termín označoval osobu, ktorá edie spoločnú modlitbu. Výraz má skôr náboženský podtón, ale používa sa jednotne s výrazom kalif, tak sa ako sa rovnocenne používa kalifát a imamát. V ší'itskej teórii je pre vodcu komunity vyhradený titul imám.

Ďalšie formy vlády:

1. **mulk** – svetský typ panovania; neaspiruje na súlad vlády so *šari'ou* a jeho účelom je relatívna stabilita a prosperita spoločnosti, nie napĺňanie Božích zámerov s ľuďmi; označuje sa ako vláda nelegitímna, bezbožná až machiavelistická ale v praxi sa panovanie blíži skôr tomuto modelu ako ideálnemu kalifátu
2. **imára** – označenie vojenskej právomoci, ktorá je udelená kalifom a vykonáva ju vo vymedzenom prostredí **amír**. Jeho povinnosťou bolo riadiť vojenské operácie a armádu. Často dochádzalo k uzurpácii správnej a finančnej moci a *amír* sa tak stával neobmedzeným vládcom svojho územia. Postupom doby sa *imara* (emirát) stalo označením pre lokálny štátny útvar. (Spojené arabské emiráty)
3. **sultán** – termín označujúci vládu či vládnucu moc; sultán je teoreticky podriadený kalifovi; sultanát je vo svojej podstate blízky emirátu s osobitou vládnucou dynastiou; postupom času stráca svoj „ lénny “ charakter voči kalifátu (v súčasnosti Sultanát Omán)
4. **mamlaka** – kráľovstvo; pôvodne pojem označoval absolútnu moc nad vecami resp. stvorením patriacom Bohu, neskôr označuje právomoc; v súčasnosti označuje územie kontrolované lokálnou autoritou (Saudská Arábia)
5. **džumbúrija** – republika (napr. Sudán);²³

Voľba panovníka

Kalif bol menovaný prostredníctvom inštitútu *baj'a*. Pojem označuje akt, ktorým určité množstvo osôb individuálne alebo kolektívne uznáva autoritu inej osoby. Množstvo voliteľov je diskutabilné ale väčšinou stačí voľba váženými členmi obce bez špecifikovaného počtu. Podľa islamského ideálu sa nemá kandidát o úrad usilovať, ale má ho prijať ako službu a výraz dôvery po tom, čo je funkcia ponúknutá.

Ako obmedzenie či regulácia moci predstaviteľa islamského štátu slúži **inštitút porady – šúrá**, ktorý je zakotvený priamo v Koráne (42:38). Jedná sa o poradu v politickom riadení ríše. Kalifa nemôže nikto prinútiť k tomu, aby prijal jeho názor a kalif môže poprípade korigovať svoj správny pohľad v konfrontácii s odlišným stanoviskom rady. Inštitút slúži vládcovi pre správne

²³ Nejde o „republiku“ v európskom chápaní – v Sudáne vládne autoritársky režim generála al-Bašira; Líbya bola za Kadáfiiho založená na „ ľudovej moci“ a jej oficiálny názov znel „ Socialistická líbyjská arabská ľudová džamahiríja

rozhodovanie a má obmedziť nekontrolovateľnosť vlády jednotlivca nad celkom.

Správa štátu

Spravidla je ňou poverený **vezír** – najvyšší minister, najvyšší úradník menovaný kalifom a jemu priamo zodpovedný. Je ochrancom spoločnosti, dozerá na vojenské operácie, diplomatické styky, spravuje krajinu, zaoberá sa sťažnosťami, vyberá dane a je panovníkov poradca vo veciach praktickej politiky. V súčasnosti je vezír synonymom pre ministra.

Významným inštitútom je tzv. **diván** – štátna pokladňa. Jeho zakladateľom je druhý kalif Umar. Pôvodne išlo o súpis bojovníkov a ďalších príslušníkov ummy, ktorým bol vyplácaný podiel na koristi, resp. štátna renta podľa zásluh. Časom sa mení v obdobu ministerstva financií a medzi jeho úlohy patrí vyberanie daní : od moslimov (zakát), od neveriacich (bola aj znakom podriadenosti voči islamu), z pôdy (ak boli jej majiteľmi).

TEÓRIA VERŽUŠ DNEŠOK

V súčasnosti sú teoretické vzory klasického práva inšpiráciou moderným islamským právnikom. Niektoré inštitúty (*baj'a*, *šúra*) sú dobre adaptovateľné do moderného ústavného práva moslimských krajín. Slabým miestom ale naďalej ostáva dominantné postavenie hlavy štátu.

Na čele krajín stoja ako monarchovia (králi, emirovia, sultán) tak prezidenti. V monarchiách môžeme sledovať pozvoľný prechod ku konštitučným monarchiám (Kuvajt, Bahrajn, Omán atď.). Republiky sú prevažne prezidentského typu, kde prezident má okrem výkonnej moci právo menovania časti poslancov. Prezident vo väčšine prípadov nie je volený parlamentom, ale ľudom a často je predstaviteľom armády.

Niektoré vládnuce režimy, alebo ich predstavitelia sa snažia legitimovať svoju vládu náboženskou kvalifikáciou:

- marocký kráľ sa hlási k aliovskému pôvodu a necháva sa titulovať „*Knieža veriacich*“
- v Saudskej Arábii je titul kráľ nadradený titul „*Ochranca dvoch svätýň*“; na štátnej vlajke je vyobrazená šaháda a meč na zelenom podklade, čo symbolizuje pevné spojenie islamu so štátnou mocou (zelená je farbou islamu); kráľ konzultuje s *ulamá*
- jordánsky kráľ sa opiera o hášimovský pôvod svojho rodu

Hlavy štátov taktiež preukazujú svoju pravovernosť návštevami mešity, konaním hadždžu, sponzorovaním náboženských nadácií a projektov, konzultovaním rozhodnutí s islamskými právnikmi, podloženie rozhodnutí *fatwou* a dôležitú úlohu hraje aj islamská rétorika pri verejných prejavoch a v oficiálnych dokumentoch.

Z pozície fundamentalizmu je jediným riešením návrat k islamu. V zmenených historických podmienkach sa fundamentalisti snažia o usporiadanie štátu tak, aby reflektovalo islamské hodnoty. Islamskí fundamentalisti spravidla veľmi málo popisujú nejaký konkrétny systém, ku ktorému smerujú. Z princípu ale odmietajú liberálnu demokraciu, pretože je podľa nich nezlučiteľná s islamom. Štát môže byť legítimný iba v prípade, ak je nastolená vláda Boha s plným uplatnením *šari'e*.

- **Júsuf al-Qaradáwí** – egyptský učenec zdôrazňujúci nutnosť islamského riešenia oproti riešeniu „*dovezeným*“; zaoberá sa aj princípom pružnosti *šari'e*
- **al-Mawdúdí** – pakistanský islamista; zastáva názor, že demokracia je v zásadnom rozpore s islamskou vierou. Príčinu zla v spoločnosti vidí vo vláde človeka nad človekom, pričom táto vláda má byť vyhradená jedine Bohu. Všetky otázky, ktoré neupravuje *šari'a*, majú byť riešené všeobecným konsenzom; každý moslim má právo na slobodné vyjadrenie, ale prednosť má záujem islamskej komunity
- **Sajjid Qutb** – klasik islamského fundamentalizmu označuje súčasnú spoločnosť ako novodobú *džahíliu* založenú domácimi diktátorskými režimami. Tie sú ovládané človekom, ktorý sám seba určil ako predmet uctievania a vládne pomocou zákonov, ktoré sú v rozpore

so šari'ou. Jedinou ústavou a základom spoločnosti má byť Korán

- **Hasan Turábí** – sudánsky islamistický ideológ; demokracia spočíva na obmedzenom ľudskom rozume a zvrhla sa vo vládu mocenských elít, zatiaľ čo islamský poriadok zabezpečuje konsenzuálnu jednotu všetkých zložiek spoločnosti
- **al-Ašmáwí** – princíp výhradnej Božej zvrchovanosti považuje historicky za chárídzovský a z etického hľadiska ho hodnotí ako alibistický únik pred vlastnou zodpovednosťou; kanonické poňatie šari'e považuje za nevhodné, pretože podľa neho Korán ukazuje predovšetkým obecnú cestu a navyše z množstva jeho veršov v súčasnosti platí len minimum

Islamská politológia s obľubou využíva tradičné islamské pojmy. Účelom je buď seba vymedzenie voči Západu, alebo demonštrácie podobnosti a zlúčiteľnosti islamských hodnôt a demokratických hodnôt.

Islamské hnutia bývajú považované za reakciu na sklamanie zo západných ideológií nacionalizmu, socializmu a komunizmu, prostredníctvom ktorými si niektorí arabskí politici v 50.-60- rokoch zaistovali moc. Ateistický komunizmus bol pre moslimov nepriateľný. Neúspech týchto ideológií bol zapríčinený aj tým, že väčšina politikov ich brala len ako „výťah“ k moci a vyberala si z nich len to, čo im mohlo pomôcť.

K posilneniu islamizmu prispeli aj diktátorské režimy, znemožňovanie akejkoľvek politickej súťaže a jedinou opozíciou boli nábožensky orientované skupiny.

Ľudské práva

Niektorí moslimskí autori presadzujú, že ľudské práva priniesol Korán. Iní zas koncepciu ľudských práv považujú za cudzorodú a v islame neprijateľnú, pretože človek je služobník Boží a má iba povinnosti a nie práva.²⁴

Na druhej strane väčšina islamských krajín majú v písaných ústavách ustanovené ľudské práva a tiež podpísali medzinárodné paky o ľudských právach z roku 1966. tieto dokumenty sú ale prijímané s výhradami a to, že pristúpenie k zmluvám neznamená, že ľudské práva v nich formulované sú skutočne dodržiavané.

Pre moslimské krajiny je charakteristická autoritatívna, centralizovaná moc, ktorá pripúšťa len obmedzenú slobodu slova a aktivity občanov (zvlášť ak sú kritické k vládnucej moci).

Moslimskí vodcovia spochybňujú tlak Západu a poukazujú na „dvojaký meter“ napr. s ohľadom na situáciu v Palestíne, alebo podmienky v Čečensku či postavenie Kurdov.

Diskusie o ľudských právach sa v moslimskom svete rozšírili od konca 80. rokov:

- 1980 - Kuvajt** : Medzinárodný výbor právnikov, Únia arabských advokátov; boli prijaté Odporúčania , ktoré sú prvým pokusom o formuláciu ľudských práv z pohľadu islamu
 - požiadavka na zriadenie Islamskej komisie pre ľudské práva
- 1981 – Paríž** – Islamskou európskou radou (neformálna organizácia) vyhlásila Všeobecnú islamskú deklaráciu ľudských práv
- 1983 – Dháka** (Bangladéš) - predstavitelia štátov Organizácie islamskej konferencie schválili vlastné deklarácie ľudských práv
- 1990 - Káhira** – prijatá Deklarácia ľudských práv v islame (býva považovaná za krok späť)
 - islam má privilegované postavenie, vzdelanie je garantované v podstate len moslimom
 - všetky práva a povinnosti majú byť formulované v súlade so šari'ou

Problémom v ľudských právach ostáva sobáš medzi moslimom a inovercom a tiež odpadlivosť od islamu, za čo šari'a teoreticky určuje trest smrti. Ďalšou problematickou otázkou sú tresty *hadd*. V otázke slobody prejavu nachádzame odpor moslimských vodcov voči

24 Niektoré požiadavky šari'e odporujú liberálnemu poňatiu práv človeka : zákaz svadby s inovercom, konvertovanie z islamu terstané smrťou, záujmy spoločnosti sú silno nadradené záujmom jednotlivca

zhromažďovaní a združovaní. Vzdelanie by malo byť prirodzene poskytované aj ženám a v niektorých krajinách počet žien na vysokých školách prevyšuje počet mužov (napr. aj v Saudskej Arábii). Závažným porušením ľudských práv je aj ženská obriezka. Ženy nemajú doteraz volebné právo v Saudskej Arábii, Qatare a Spojených arabských emirátoch.